

T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

KAZAN TATAR TÜRKÇESİNDEKİ MİSAFİR-İKRAM KONULU
ATASÖZLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN

DR. ÖĞR. ÜYESİ MUHİTTİN ÇELİK

HAZIRLAYAN

PINAR KARYAĞDI

T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

KAZAN TATAR TÜRKÇESİNDEKİ MİSAFİR-İKRAM KONULU
ATASÖZLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN
PINAR KARYAĞDI

DANIŞMAN
DR. ÖĞR. ÜYESİ MUHİTTİN ÇELİK

MALATYA-2024

ONUR SÖZÜ

Dr. Öğr. Üyesi Muhittin Çelik danışmanlığında yüksek lisans tezi olarak hazırladığım “Kazan Tatar Türkçesindeki Misafir-İkram Konulu Atasözleri” isimli çalışmanın bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın tarafımdan yazıldığını ve yararlandığım bütün kaynakları kaynakçada usulüne uygun biçimde gösterdiğimi belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

ÖN SÖZ

Atasözü, atalardan günümüze kadar ulaşmış olan ve onların yıllarca yaptığı gözlem ve deneyimlerinin ürünüdür. Kazan Tatar Türklerinin misafir kültürü hakkında bilgi veren bu çalışmada, Kazan Tatarlarının manevi kültürüyle ilgili pek çok bilgiye de ulaşmak mümkündür. Kazan Tatar Türkçesinde ve Türkiye Türkçesinde çok sayıda ortak atasözleri bulunmaktadır. Bu benzerliğe de ortak manevi değerler vesile olmuştur.

Bu çalışmada Nekiy İsenbet'in üç ciltlik eserinin ikinci cildinde yer alan Misafir ve İkrâm konulu atasözleri incelenmiştir. Çalışma; *Giriş, Birinci Bölüm, İkinci Bölüm, Sözlük ve Sonuç* bölümlerinden oluşmaktadır.

Çalışmanın Giriş kısmında Kazan Tatarları ve tarihi hakkında bilgi verilmiştir. Birinci bölümde söz konusu atasözlerinin alındığı eserin yazarı Nekiy İsenbet tanıtılmıştır. İkinci bölümde Kazan Tatarlarına ait *Misafir ve İkrâm* konulu atasözlerinin transkripsiyonu yapılmış ve Türkiye Türkçesindeki karşılıkları italik yazıyla verilmiştir. Sonuç bölümünde yapılan çalışma kısaca aktarılmıştır. Sözlük bölümüne atasözlerinin okuyucu tarafından daha iyi anlaşılabilmesi için 200 kadar seçme sözcük eklenmiştir ve Kaynakça ile çalışma tamamlanmıştır.

Kazan Tatarlarının misafirlik ve ikram konulu atasözlerinin tespiti ve Türkiye Türkçesine aktarılması konusundaki bu çalışmaya aynı konu ile ilgili yapılacak çalışmalara bir kapı aralayacağı düşünülerek ihtiyaç duyulmuştur.

Kazan Tatar atasözleri fazla miktarda olduğu için sadece Nekiy İsenbet'in "Tatar Halık Mekal'leri" adlı üç ciltlik eserinin ikinci cildinde yer alan "Misafir-İkrâm" başlıklı bölüm seçilmiş ve çalışmamız bu bölümdeki atasözlerinden açık ve anlaşılır bazı atasözleriyle sınırlandırılmıştır. Çalışmada atasözlerinin incelenmesi aşamasında Misafir-İkrâm başlıklı atasözleri öncelikle Kiril alfabesinden Latin alfabesine aktarılmıştır. Transkripsiyon metni tamamlandıktan sonra okuyucuya kolaylık sağlamak için seçme bir sözlük hazırlanmıştır.

Çalışmada, Kazan Tatarlarının Misafir- İkrâm konulu atasözleri asıl metindeki numaraları parantez içerisinde sırasıyla yazılmıştır ayrıca tarafımızdan numaralandırılmıştır. Transkripsiyonu yapılan atasözlerinin Türkiye Türkçesine aktarılmış halleri ise söz konusu esere uygun sırayla italik yazıyla verilmiştir. Çalışmada

Kazan Tatarlarının Misafir- İkrâm konulu atasözleri ana başlığı altında yirmi bir alt başlık bulunmaktadır ve içerisinde altı yüz altmış bir atasözü yer almaktadır. Atasözlerinin içerisinde yüksek lisans çalışmamıza uygun bulduğumuz açık ve anlaşılır olan dört yüz altmış üç atasözü incelenmiştir. Bu çalışma Türkiye Türkçesinde bu alanda yapılacak çalışmalara katkıda bulunacaktır.

Tez çalışmamın her aşamasında bana yol gösteren danışmanım Sayın Dr. Öğr. Üyesi Muhittin ÇELİK'e ve çalışma sırasında benden yardımlarını esirgemeyen Prof. Dr. Ramilya YARULLİNA YILDIRIM'a ve Dr. Öğr. Üyesi Zahide PARLAR'a teşekkürlerimi sunarım. Son olarak her daim yanımda olan kıymetli aileme teşekkür ederim.

ÖZET

Bir milletin örf, adet, gelenek ve göreneklerini tanıtan atasözleri, dilden dile nesilden nesile aktararak günümüze kadar ulaşmıştır. Bu çalışmada Kazan Tatarlarının “*Misafir-İkram*” konulu atasözleri incelenerek Kazan Tatarlarının “*Misafir-İkram*” kültürü hakkında bilgi verilmiştir. Nekiy İsenbet’in Tatar Halık Mekal’lere adlı çeşitli konularda atasözleri içeren üç ciltlik eserinin ikinci cildinde bulunan Misafir-İkram başlıklı bölüm çalışma konumuz olmuştur. *Misafir-İkram* konulu atasözlerine transkripsiyonu ve Türkiye Türkçesine aktarımı ile birlikte yer verilmiştir. Türkiye Türkçesine aktarılan Kazan Tatar Türklerinin “Misafir-İkram” konulu atasözleri ile Kazan Tatar Türklerinin kültürüyle ilgili doğru bilgiye ulaşmak ve bu alanda çalışma yapacaklara katkı sağlamak için böyle bir çalışmaya ihtiyaç duyulmuştur.

Çalışmada Kazan Tatar Türkleri ve atasözleri ile ilgili bilgiler verildikten sonra ilgili atasözleri Türkiye Türkçesine aktarılmış, anlaşılmasına kolaylık sağlamak amacıyla çalışmanın son bölümüne seçme sözlük eklenmiştir.

Çalışmanın Giriş kısmında Kazan Tatar Türkleri ve tarihi üzerinde durulmuştur. Birinci bölümde söz konusu atasözlerinin alındığı eserin yazarı Nekiy İsenbet tanıtılmıştır. İkinci bölümde Kazan Tatar Türkçesindeki Misafir ve İkram konulu atasözlerin transkripsiyonu ve Türkiye Türkçesine aktarımı yapılmış; Sonuç, Sözlük ve Kaynakça ile çalışma tamamlanmıştır.

Anahtar Sözcükler: Kazan Tatar Türkleri, Sözlü Kültür, Misafirperverlik, İkram.

ABSTRACT

Proverbs, which introduce the customs, traditions, traditions and customs of a nation, have survived to the present day by being passed from language to language from generation to generation. In this study, the proverbs of Kazan Tatars on the subject of "Guest and Treat" are analyzed and information about the "Guest and Treat" culture of Kazan Tatars is given. In the second volume of Nekiy Isenbet's Tatar Halık Mekal'leri, a three-volume work containing proverbs on various subjects, the chapter titled "Misafir-İkram" in the second volume was the subject of our study. The proverbs on the subject of Misafir-İkram are included together with their transcription and translation into Turkey Turkish. Such a study was needed in order to reach the correct information about the culture of Kazan Tatar Turks with the proverbs of Kazan Tatar Turks on "Misafir-İkram" transferred to Turkey Turkish and to contribute to those who will work in this field.

In the study, after giving information about Kazan Tatar Turks and proverbs, the relevant proverbs were transferred to Turkey Turkish, and a selected dictionary was added to the last part of the study in order to facilitate understanding.

In the Introduction part of the study, Kazan Tatar Turks and their history are emphasized. In the first chapter, Nekiy Isenbet, the author of the work from which these proverbs are taken, is introduced. In the second part, transcription and translation of the proverbs on Guest and Catering in Kazan Tatar Turkish into Turkey Turkish are made; the study is completed with Conclusion, Glossary and Bibliography.

Key Words: Kazan Tatar Turks, Oral Culture, Hospitality, Catering.

İÇİNDEKİLER

ONUR SÖZÜ	i
ÖN SÖZ	ii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER.....	vi
GİRİŞ.....	1
1. KAZAN TATARLARI.....	1
2. KAZAN TATARLARININ TARİHİ	4
3. TATARİSTAN'IN COĞRAFİ KONUMU	5
4. TATARİSTAN'IN NÜFUS YAPISI.....	6
5. TATARİSTAN'IN DİNİ YAPISI	6
1. BÖLÜM	8
1.1. NEKIY İSENBET'İN HAYATI VE EDEBİ ŞAHSİYETİ	8
2. BÖLÜM	13
2.1. METİNLER-TRANSKRİPSİYONLU METİNLER VE TÜRKİYE TÜRKÇESİNE AKTARIMI	13
2.1.1. KUNAK HEM KUNAKÇILIK (MİSAFİR VE MİSAFİRPERVERLİK)	15
2.1.2. KUNAKÇA ÇAKIRILIP YEKİ ÇAKIRILMIYÇA KİLÜV (MİSAFİRLİĞE ÇAĞIRILIP YA DA ÇAĞIRILMADAN GELMEK).....	22
2.1.3. ALDAN KİLÜV, KÖTÜ- KÖTTİRÜ, ZARIKTIRU (ÖNCEDEN GELMEK, BEKLEMEK- BEKLETMEK, SIKINTIYA SOKMAK)	29
2.1.4. KUNAKNI KARŞILAV, KABUL İTÜV, TÜRGE UZDIRUV (MİSAFİRİ KARŞILAMAK, KABUL ETMEK, BAŞKÖŞEYE GEÇİRMEK)	33
2.1.5. AŞ TABINI ÖSTİNE OÇRAKLI KİLİP KİRGEN KUNAK (YEMEK SOFRASININ ÜSTÜNE TESADÜFEN GELEN MİSAFİR).....	34
2.1.6. YUL TÖŞİRİP KUNA KİRGEN MOSAFİR KUNAK. KÖTİLMEGEN YAKİ KİREKSİZ KUNAK (YOLU DÜŞÜP YATILI KALAN MİSAFİR. BEKLENMEDİK VEYA GEREKSİZ MİSAFİR).....	35
2.1.7. KÖN DE KİLGEN KUNAK. ERSİZ KUNAK (HER GÜN GELEN MİSAFİR, ARSIZ MİSAFİR).....	37
2.1.8. KUNAK ÖSTİNE KUNAK, KÜMEK KUNAK (MİSAFİR ÜSTÜNE MİSAFİR KALABALIK MİSAFİR)	40
2.1.10. MECLİS YANI, TABIN (MECLİS YANI ZİYARET).....	42

2.1.9. BALA YAKİ ET İYERTİ KUNAĞÇA YÖRİÇİLER, ATLI CEYEÜLİ KUNAĞLAR, FATİR TÖŞİRÜÇİLER (ÇOCUKLU VEYA YANLARINDA KÖPEK GETİRENLER, ATLI YAYA MİSAFİR)	44
2.1.11. KUNAĞ SIYI, SIYLAU- SIYLANU (MİSAFİR İKRAMI MİSAFİR AĞIRLAMAK)	47
2.1.12. KUNAĞTA UTIRU – YATU EDEBİ (MİSAFİRLİKTE OTURMA VE YATMA ADABI)	56
2.1.13. KUNAĞÇI SIYLAY EDEBE (MİSAFİR AĞIRLAMA ADABI)	64
2.1.14. KİSTAU- KİSTAU, NAZLANU (ISRAR ETMEK, ISRAR ETTİRMEK, NAZLANMAK)	70
2.1.15. KUNAĞNI RİYADAN ÇAKIRU, RİYADAN SIYLAU, KİSTAU HEM SARAN HUCALAR (MİSAFİRİ RİYADAN DAVET ETMEK, RİYADAN AĞIRLAMAK, ISRAR ETMEK VE CİMRİ EV SAHİPLERİ)	72
2.1.16. KARA-KARŞI SIYLAŞU, KADER- HÖRMET KAYTARIŞU (KARŞILIKLI ZİYARET, KARŞILIKLI İKRAM, SAYGIDA BULUNMAK VE İKRAM ETMEK). 77	
2.1.17. AŞ KADEREN BELMEYÜ, AŞKA ART KUYO (YEMEĞİN KIYMETİNİ BİLMEME, YEMEĞE/DAVETE SIRT ÇEVİRMEK)	82
2.1.18. YAHŞI HEM YAMAN KUNAĞ, YAMANNI SIY BELEN CİNÜ, YAMAN HUCALAR (İYİ VE KÖTÜ MİSAFİR, KÖTÜYE İKRAM VE MAHÇUP ETMEK, KÖTÜ MİSAFİRLER)	87
2.1.19. KÜÇTENEÇ HEM KUNAĞ BÜLEGE (HEDİYE VE MİSAFİR HEDİYESİ)	91
2.1.20. TÖRTEP AŞATU, HURLAP SIYLAU, İKENÇE KİLMESLEK İTEP ÇİBERÜ (İĞNELEYEREK YEDİRMEK, AZARLAYARAK AĞIRLAMAK, BİR KEZ DAHA GELMEYECEK ŞEKİLDE GÖNDERMEK)	93
2.1.21. KUNAĞTAN KAYTIP KİTÜ, OZATU, HEM TÖRLEÇE REHMETLEŞÜ (MİSAFİRLİKTEN AYRILMAK, UĞURLAMAK VE ÇEŞİTLİ ŞÜKRANLARDA BULUNMAK)	94
SONUÇ	97
SÖZLÜK	101
KAYNAKÇA	112

GİRİŞ

1. KAZAN TATARLARI

Tatar adı XIII. yüzyılda Cengiz Han ortaya çıktıktan sonra hızla yayılmıştır ve Turanî kavimlerin tümünü kapsamıştır. Bunun nedeni tarihçilere göre, Asya'yı ve Avrupa'nın doğusunu saran Cengiz Han ordusunun komutanlarının Tatar boyundan olan kimseler olmasıdır(Taymas, 1968: 148). Tatar adlandırması bugün dar anlamda Kırım ve Tataristan halkı için yapılırken genel anlamda Rusya ve Batı Sibirya'daki Türk halkları için yapılmıştır (Ceylan, 1998: 11).

Tatar adı, tarihin farklı zamanlarında dönemlerinde farklı anlamlarda kullanılmıştır. Avrupa'da Tatar adının kullanılmaya başlanması XIII. yüzyıldaki Moğol istilasından sonra olup, Orta Asya göçebelerini tanımlamak amaçlı olmuştur. Ruslar bunu Çarlık Rusyası'nda yaşayan Türk kökenli halkları anlatmada kullanmıştır. Tatar sözü ile bugün İdil-Ural bölgesindeki Kazan Tatarları ile Kırım'da ve başka yerlerde yaşayan Kırım Tatarları kastedilmektedir. Ancak, milliyet temeline dayalı etnik kimlik, XX. yüzyılın başına kadar İdil-Ural'ın Müslüman toplumuna yabancı bir kavram olmuştur. Günümüzde Tatar ve Başkurt olarak tanımlanan İdil-Ural Müslümanlarının önemli bir kesimi söz konusu dönemde kendilerini dinî ve bölgesel kimliklerle tanımıştır. Tatar milli kimliğinin yaygınlaşması, XX. yüzyılın başında ve özellikle Sovyet döneminde yaygınlık kazanan bir olgu olmuştur(Kanlıdere, 2002: 415).

Ruslarla Tatarların ilişkileri İdil Bulgarları zamanına kadar götürülmüştür. İdil Bulgarlarının İslamiyet'i seçtiği yıllardan (922) bir müddet sonra Ruslar Hristiyanlığı kabul etmişlerdir(988). Yerleşik bir hayat süren İdil Bulgarlarının kendileriyle aşağı yukarı aynı iktisadi ve kültürel seviyede bulunan Doğu Slavlarıyla olan ilişkileri barışçı bir düzeydeyken Rusya'nın ve İdil Bulgar Devleti'nin Moğollar tarafından fethedilmesi ile ortaya çıkan Altın Orda Devleti'nin zaman içinde İslamlaşması, Ruslarla Müslümanların ilişkilerini önemli ölçüde değiştirmiştir. Hristiyan Ruslar, artık iki yüzyıl boyunca steplerin Müslüman göçebelerinin hakimiyeti altında yaşamıştır(Kanlıdere, 2002: 415).

Tatar adı, VIII. yüzyıla ait Orhun-Yenisey yazıtlarında “Türk” (kuvvet, güç) adının dışında “Tokuz Tatar” ve “Otuz Tatar” tamlamalarında “Tatar” adına da rastlamaktayız. Buna göre az bir kabileden oluşan halk, Radloff ile Thomsen'in ifadelerince “Moğol”, Barthold'un fikrinde “muhtemelen gayr-ı Türk”tür. Avrupalılar ve bilhassa Ruslar, Cengiz Han devrinden itibaren Türk-Moğol devletine “Tatar” İmparatorluğu ve halkına da Türk ve Moğolları birbirinden ayırma gereğini duymadan “Tatar” olarak ifade etmişlerdir. Daha sonra Ruslar, zaptettikleri Kazan, Astırahan, Kırım, Sibir, Türkistan ve Kafkasya gibi ülkelerde karşılaştıkları Türk boylarını da genelde “Tatar” olarak ifade etmiş fakat bu adı hiçbir zaman “Moğol” anlamında kullanmamışlardır (Devlet, 1996: 191).

Tatar adının millî kimliğini belirten bir ad olarak kullanılmasının tarihi oldukça karmaşık olmuştur. Çarlık döneminde Türkler genelde Müslüman kimliğine bürünmüş olup, düzenledikleri genel toplantılarını da bu adla belirtme ihtiyacını veya mecburiyetini hissetmişlerdir (Devlet, 1996: 192).

Türk-Tatar adı: XIX. yy. sonu ile XX. yy.'ın başında Tatar halkının kimlik arayışı kendilerine nasıl bir ad vereceği konusu bazı tartışmalara neden olmuştur. Türkçülerle, “Tatarcıların bir uzlaşması neticesi olarak 1917 ihtilâlinin yaklaştığı dönemlerde yeni bir tâbirin, yani Türk-Tatar adının kullanılmaya başlandığına şahit oluyoruz. Çünkü Tatarcılar da kendilerinin Türk (Türkî) soydan geldiklerini inkâr etmiyorlardı. “Türkçüler” ise Tatarların Türk soyundan olmalarına rağmen gerek dil, gerek edebiyat, gerek tarih, gerek âdet-örf olarak diğer Türk boylarından farklılıklara veya kendilerine has özelliklere sahip olduklarını kabul ediyorlardı. Neticede Tatar halkının, daha doğrusu İdil-Ural ve Sibir bölgesindeki Türk soyluların ortak kimliğini vurgulamak isteyenler Türk-Tatar adını kullanmaya başladılar. Mesela tanınmış tarihçi Zeki Velidi Togan'ın 1917 yılında Kazan'da basılan ilk bilimsel eserinin adı da Türk-Tatar Tarihi adını taşıyordu”. Bu tâbir siyasi mahiyet de alarak 1917 sonunda Ufa'da toplanan kısa ömürlü İç Rusya ve Sibir Müslüman Türk Tatarları Millet Meclisinde de kendi yerini buldu. Bu ad daha sonra Bolşevikler tarafından yasaklanmışsa da, muhaciriyette uzun yıllar kullanılmıştır. Hatta meşhur yazar ve cemiyet hâdimi Müstecip Ülküsal'ın son yıllarda yayınlanan eserinin başlığında da Türk-Tatar tâbirini kullanması dikkati çekmiştir (Devlet, 1996: 192-193).

Kazan Tatar Türkçesi tarihi vatanları İdil boyu ile Urallar arasında olan Tatar Türkleri bugün buradaki Tataristan Cumhuriyeti Merkez olmak üzere Baltık ülkelerinde orta Asya'ya kadar yayılan çok geniş bir alanda yaşamışlardır (Öner, 1998: xxviii).

Tatar adını, tarihte asıl meşhur eden Altın Ordu Devleti olmasına rağmen bu ad Ruslar tarafından ve eski Batılı yazarlar tarafından bazen Asya'daki bütün Türkleri adlandırmak üzere kullanılmıştır. İşte bu devletin yıkılması ile ortaya çıkan hanlıklar da (Kazan, Kasım, Astıran, Nogay, Sibir hanlıkları) Avrupalılar ve Ruslar tarafından, genellikle Tatar hanlarından olarak bilinse de bu bölgedeki Türkler bu adı ancak 19. asır sonunda kullanmaya başlamışlardır. Çarlık tarihi boyunca burada her türlü zulmü yaşayan ve bilhassa çok ileri derecede bir Hristiyanlaşma faaliyetine maruz kalan Türklerin tabii bir reaksiyonla kendilerini hep Müslüman olarak adlandırmaları anlaşılır olmuştur (Öner, 1998: xxviii- xxix).

İdil boyunda kurulan Bulgar Devleti'nden başlayarak Altın Ordu ve onun devamı olarak hanlıklar içinde bilhassa Kıpçak Türkçesinin karışımı halinde şekillenen Tatarlar Rus devletinin bütün gayretlerine rağmen asimile olmamış ve 19. asır sonlarında başlayan yenileşme (Cedit hareketi) ile burada eskiden beri iyi bildikleri ticaret yolundan elde ettikleri yerli sermayeyi milli kültüre aktarmışlardır. Tatar burjuvasının bir başarısı halinde cereyan etmiş bu yenileşme hareketi kendi tabiatı icabı yeni kurulan Sovyet Devleti tarafından bitirilmiş ve diğer bütün Türk halklarında olduğu üzere bu milli ve dini Reform Hareketi merkezi takibata alınmıştır. Bütün zor şartlara rağmen Tatar Türklere Sovyet Devleti içinde bulabildikleri bütün fırsatları kullanarak kimliklerini en azından dil ve edebiyat alanında korumuşlardır (Öner, 1998: xxix).

Bugünkü Kıpçak lehçeleri içinde yazı dili geleneği en eski olan Kazan Tatar lehçesidir. Bu bölgedeki edebi gelenek Rus işgali ile bir kopukluk yaşasa da Türkistan ve daha sonra Osmanlı tesirleri ile devam eden klasik bir yazı dili 19. asıra kadar devam etmiştir. Bu asrın sonlarında Kayyum Nasiri ve Şehabetin Mercani gibi aydınların öncü olduğu milli kimlik arayışları ve yenileşme hareketi esasında bilhassa yeni dille geniş halk yığınlarına ulaşip eğitim öğretim ve baskın faaliyetini yaymak amacıyla mahalli unsurlar eski yazı diline yavaşça girmeye başlamıştır. Kazan lehçesinin etkili olduğu bu yeni değil bir hasta 1905 ihtilalinden sonra Çağatay ve Osmanlı unsurlarının ağırlıkta olduğu eski kitabe ve dilin yerine almaya başlamıştır. Bu mahallileşme ve uyanış

hareketinde buradaki baskı faaliyetin Kazak bozkırlarına kadar yayılan Cedit usuldeki mekteplerin ve Abdullah Tugay gibi ünlü ediplerin rolü çok büyük olmuştur (Öner, 1998: xxx).

Tatar adı esasında büyük bir Türk kitlesinin adı olmakla beraber Moğollar arasında da bu ad ile anılan bir kabilenin vaktiyle varlığından bahsedilmiştir (Özkan, 1994: 3).

Tatar adının menşei hakkında çeşitli tezler mevcuttur. Bu tezin taraftarları bunun Çince Ta Tan veya Da Dan'dan (Çinlilerin Moğolları aşağılamak için kullandıkları bir tabir) geldiğini yazar ve Cengiz Han soyundan gelen Moğol kabilelerinden birine işaret ettiğini inanırlar. Thomson ve Barthold'a göre Orhun yazıtlarındaki Tatar adı bu kabilelere atıfta bulunmaktadır. İkinci sefer Kaşgarlı Mahmut'un Divanü Lügati't Türk adlı ünlü sözlüğünde anlatılmaktadır. Bu eserde Kaşgarlı, İrtiş ırmağının batısındaki Türk dillerine ait bir Tatar kolunun varlığından söz etmektedir. Ahmet Temir bu bilgiyi, Moğol istilasının Altın Orda halklarına hediye etmesinden önce Tatar adıyla anılan bir Türk halkının varlığının delili olarak yorumlamaktadır. (Rorlich, 2000: 31).

Eski Sovyetler Birliği'nde yaşayan Türk soylu Milletler içinde en batıda olanları ileride atarlarıdır. Aralarında belli başlı iki grup, Kazan Tatarları ve Mişerler vardır (Rorlich, 2000: 27).

2. KAZAN TATARLARININ TARİHİ

Bizler bugünkü Kazan Türklerinin etnik yapısında birinci tabakayı oluşturan Bulgar Türklerinin tarihi hakkında yeterli bilgiye sahip değiliz. Çeşitli Türk zümrelerinin tazyiki ile parçalanan Bulgarların bir kolu V. asrın sonlarında bölgeye yerleşmiştir; zamanla siyasi ve ekonomik bir güç haline gelmişlerdir. Kama ve İdil ırmağının 100 kilometre güneyinde yer alan Bulgar şehri bu dönemde kurulmuştur. Dokuzuncu asırda Bulgar devleti müstakil bir devlet haline gelmiş ve on üçüncü yüzyıldaki Türk-Moğol ordularının saldırılarına ve 1236'da Batuhan'ın devlete tamamen son vermesine kadar bölgedeki hakimiyeti devam etmiştir. Daha sonra Cengiz Han tarafından kurulan TürkMoğol İmparatorluğu, Asya, Orta Doğu ve Doğu Avrupa'da yaşayan milletlerin hayatında silinmez izler bırakmıştır. Bulgar devletine son veren Batu Han Altın Orda devletinin de kurucusu olarak tanımlanmaktadır (Özkan, 1994: 3-7).

Başkenti Kazan olan Tataristan, Avrupa kıtasında, orta İdil'in kuzeyinde Kama ve

İdil Nehirlerinin birleştiği yerde kurulmuştur. Sovyetler Birliği dağıldıktan sonra Tataristan Yüksek Sovyeti kararıyla Tataristan 30 Ağustos 1990'da egemenliğini ilan etmiş fakat bu durum Moskova tarafından kabul edilmemiştir. Kurultay Milli Meclisi kurularak 1 Şubat 1992'de Tataristan bağımsızlığını ilan etmiştir. Tataristan Yüksek Sovyetinin kararıyla ve Moskova'nın bastırması ile yapılan referanduma %80'lik bir katılım olup %61,5'lik bir oranda bağımsızlık lehine oy kullanmıştır (Şahin, 1999: 40).

Tatarlar tarihi şartların getirdiği bütün bu zorluklardan (Hristiyanlaşma, açlık, sürgün vs.) ötürü çok geniş bir alana dağılmışlardır. Bugün de kendi adlarını taşıyan Cumhuriyette toplam nüfuslarının ancak dörtte biri oturur haldedir ve bu şartlar altında Tatar Türklerinin nüfusu da sağlıklı bir şekilde tespit edilmiş değildir. 1989 sayımına göre Tataristan'da 1.765.404 olan bu sayı bütün SSCB'de toplam 6.645.588'dir (Öner, 1998: XXIX-XXX).

Tatar halkı diğer halklar gibi, pek çok etnik tabakaların ve kabilelerin birleşmesi ve ayrılması sonucunda oluşmaktadır. Ama bu süreçte kardeş olan iki yakın etnik unsur, yani Bulgar ve Kıpçak unsuru başrolü oynamaktadır. Tatar halkı böylece doğuşu bakımından bir yönden İdil boyunda ve İdil'den Batıda ve Güneyde bulunan topraklarda yaşamış Kıpçaklar ile bağlanmıştır. Tatar dili kendisinde, esasta Bulgarların varisleri olan Orta lehçe temsilcileri gibi özelliklerini ve Kıpçakların varislere olan Batı lehçe temsilcileri dili özelliklerini birleştirmişlerdir (Açıkgöz vd., 1997: 8).

3. TATARİSTAN'IN COĞRAFİ KONUMU

Tataristanın konumu Tataristan İdil Nehri havzasının orta kesiminde Moskova'nın yaklaşık 700 kilometre doğusunda, 68.000 kilometre büyüklüğünde, İdil ve Çulım nehirlerinin birleştiği noktada yer almaktadır. 53 derece 58 saniye 56 derece 39 saniye Kuzey enlemleri ile 47 derece 15 saniye 54 derece 18 saniye boylamı arasındadır.

Bölgede yaşayan Tatarlara, Kazan veya İdil Tatarları ismi verilir bölgenin başkenti ise Kazan şehridir (Er, 2010: 6).

Tataristan Cumhuriyeti üç coğrafi bölgeye ayrılır: Volga'nın Batı kıyıları dağlık ve ormanlıktır. Kama'nın kuzey kıyıları düzlüktür, göller ve ormanlar bulunur. Kuzey kıyısı ise bozkırlarla kaplıdır (Er, 2010:6).

Tataristan alçak platodur. En alçak bölge ise İdil Nehri'nin Cumhuriyet topraklarını terk ettiği yerdir. Tataristan toprakları genelde engebelidir. İdil Irmağının batısında yüksekliği 235 metreye ulaşan arazi İdil tepeleridir. İdil ırmağı bölge topraklarının Batı ucundan kuzey güney doğrultusunda doğru akmaktadır. Topraklarının bu bölümünü İdil'in bir kolu olan Çulım Nehri sulamaktadır (Er, 2010: 6-7).

4. TATARİSTAN'IN NÜFUS YAPISI

Tataristan Cumhuriyeti'nin bugünkü toplam nüfusu 2002 sayımına göre 3.768.500'dür Rusya topraklarında yaşayan Tatar Türklerinin sayısı ise 5.554.600'dür. Bunların 2.000.116'sı Tataristan Özerk Cumhuriyeti'nde bulunmaktadır ve genel nüfusun %52,9'unu meydana getirmektedir. Tataristan'da Kazan Tatar Türklerinin %35'i yaşamaktadır. Geri kalan Tatar Türkleri ise Başkurdistan, Özbekistan, Ukrayna, Kırgızistan, Tacikistan, Kazakistan, Azerbaycan ve Türkmenistan'da ayrıca Tataristan ve Başkurdistan'ın dışında kalan Rusya federasyonuna bağlı Türk, Fin ve Slav asıllarının yaşadığı değişik Özerk Cumhuriyetlerde Beyaz Rusya, Letonya, Moldovya, Litvanya, Estonya, Gürcistan gibi eski BDT ülkelerinde dağınık bir vaziyette küçük gruplar halinde yaşamaktadırlar (Er, 2010: 7).

5. TATARİSTAN'IN DİNİ YAPISI

Tataristan 10. yüzyılda Müslümanlığı kabul etmiştir. Türkistan'ın islamlaşmasında da önemli yer tutmuşlardır. Almış Han, 921 tarihinde Abbasi halifesine din alimleri ve mimarlar gönderme talebinde bulunmuş ve ünvan ismini Emir Cafer bin Abdullah olarak değiştirmiştir. Halife Muktedir Billah da din adamlarından oluşan bir heyet göndermiştir. Bu heyet 921 tarihinde yola çıkmıştır. 922 tarihinde Bulgar ülkesine giden heyet o tarihten sonra Bulgar Ülkesi Abbasi halifesine bağlı bir Müslüman Türk ülkesi haline gelmiştir. Kazan Tatarlarının ataları olan Bulgarlar, Türk İslam kültürünü temsilcisi haline gelmişlerdir (Er, 2010: 8).

Kazan Tatar Türkleri, özellikle 1863-1905 yılları arasında Çarlık döneminde İlminskiy ile başlatılan bir Hristiyanlaşma hareketine maruz kalmıştır. Tatar Türklerinin en başta cami, medrese gibi dini ve milli eserleri yıktırılıp yok edilmiştir. Ardından ileri gelenler zorla veya menfaat karşılığı Hristiyanlaştırılmıştır (Er, 2010:8).

1. BÖLÜM

1.1. NEKIY İSENBET'İN HAYATI VE EDEBİ ŞAHSİYETİ

Nekiy İsenbet'in edebi hayatı yetmiş yıla yakın zamanı kapsar. Şair, dram ustası halkbilimci tercüman ve dilci olarak bilinmektedir. İsenbet'in yaratıcılığı, Tatar Türklerinin tarihinde önemli sayfaları içermektedir. İsenbet'in edebiyata girdiği 1910 yıllarında Tatar edebiyatı hızlı bir şekilde gelişmekteydi. Onun kendi sorunları ve halledilmemiş birçok meselesi vardı. Bu yüzden genç şairin çeşitli edebi gelenekler, yeni akımlar aleminde kendi yerini bulması hiç de kolay olmamıştır. “Kişilik Dünyası” (1914) “Aylar Boyu Yıllar Boyu”(1916), “Dilenci” (1917) gibi şiirlerinde acı gerçekleri tasvir ederek, mutlu hayata giden yolları aramaya çağırır. Yakın yıllarda doğanın güzelliklerini, gücünü, sonsuzluğunu anlatan “Ceyge Kış” (Yaz Geceleri) “Közhé Kuraylar” (Güz Kavalları), “Buluta” gibi şiirler de yazmıştır. Şairin şiirlerinde bu yıllarda isyancılık motifleri de hakimdir. Şairin “Tugan İl” (Memleket), “İnkılap”, “Kolçak Fitneleri” “Proleterya Andı”, “Fen, İlim Asra Geliyor” gibi şiirlerinde Devrim coşkusu görünmektedir. Onun bu dönemde yazdığı şiirler “Çan” adlı kitap olarak yayınlanmıştır(Zaripova Çetin, 2018: 692).

1920 – 1930'lu yıllarda yazdığı şiir, hikaye, makale, deneme yazısı, parodi, karikatür, dram eserlerinde, halk edebiyatı eserleri tahlilinde yazar, gerici fanatik din adamlarını eleştirmiştir. Nekiy İsenbet, sadece ona özgü keskinlikle cesurca dini karanlığa, durgunluğa isyan etmiştir. Abdulah Tukay, Segıyt Remiyev, Alimcan İbrahimov, Aliasker Kamal, Fatih Emirhan gibi yazarların edebi mirasıyla yazar. İsenbet, kendi zamandaşları Miraydar Feyzi Fethi Burnaş gibi yetenekli dram ustaları safhasında yer alıp orijinal piyesler yazmaya başlamıştır. Mecit Gafuri Hadi Taktaş, Şeyhzade Babiç gibi ünlü yazarlar, tiyatro sanatçılarıyla edebi dostluk kurmuştur. Dünya ve Rus klasik dram ustalarının yaratıcılığını öğrenmiştir. Yazarak kendi edebi prensiplerini belirleme işinde yararlı olmuştur. Nekiy İsenbet “Oynaş” adlı 1912 yılında yazdığı piyesine konu olarak ahlaki kuralları alır. A. Kamal'ın “Bahtsız Yiğitler” adlı dram eseri etkisiyle yazmıştır. 1914 yılında yazdığı “Emirhan Hazret” adlı piyesi 1. Dünya Savaşı öncesi ülkede yer alan çelişkili sosyal ve siyasi durumu halkın din etkisinden çıkmaya başlaması, bazen din adamlarının kendi işini bırakması temelinde anlatılır. Aynı motifler “Sırat” ve “Hicret” piyeslerinde de devam etmiştir. Özgürlüğü, hümanizmi ön planda almıştır.

Örneğin, “Sırat” adlı oyunda asıl karakter Hazret, dine ve kadere bilinçsiz bir şekilde boyun eğmiş ve akıl ve mantığını kullanmaması onu felakete götürmüştür. Piyes, Ekim Devrimi olaylarını da alır. Hazret bütün bu olaylardan çok geride kalmıştır. Ona göre bunlar, dünyanın sonudur ve Sırat Köprüsünü geçme günü gelmiştir büyük günahlarının olması ona vicdan azabı yaşatmıştır. Kendi aklını yitirmiştir. Bu konuyu işleyen Hicret adlı piyes oyunu komedi türündedir. İsenbet’i komedi ustası olarak tanıtmıştır. 1929 yılında yazdığı “Piküley Şerefi” ve “Evrak çantası” adlı komedileri de idea ve konu bakımından birbirleriyle ilgilidir. Gaynedin’in yeni insan olarak dönmesi Sovyetleşen medeniyetleşen tüccar Şerefi ve onun iş arkadaşları, yeni şartlardaki hayatın simgeleri olurlar. Oyunda 1920 yıllarındaki güreş yeni toplumu var etmekteki zorlukları medeniyeti hakkında düşünceleri anlatır. “Evrak Çantası” adlı eser Gogol’ün Müfettiş eserine benzetilmektedir. N. İsenbet Rus yazarını tekrarlamamış malzemeyi Tatar Türklerin hayatından almıştır ve orijinal bu eseri yaratmıştır (Zaripova Çetin, 2018: 692-693).

1930 yıllarında İsenbet Halk edebiyatını benimsemiştir. 1930 yılında Kazan’a gelince “Spartak” (1932), “Bibi Tormışka Çığa” (Bibi Evleniyor 1934), Mirkey ile Aysulı (1935), Siren Çeçék Atkanda (Leylak Çiçek Açarken 1936), Hoca Nasreddin (1939) ve başka birçok piyes yazmıştır. Bunlardan 4 tanesi sahnede oynanmıştır. 1939 yılında yazılan Hoca Nasrettin komedisi İsenbet’in yaratıcılığında yeni bir çağ başlatmıştır. Eser defalarca sahnelerde oynanmıştır. İsenbet Halk edebiyatı ürünlerini bol ve ustaca kullanan bir edip olmuştur (Zaripova Çetin, 2018: 693).

İsenbet’in halk edebiyatı ürünlerini ustaca kullanması onu dram yaratıcılığında zirveye taşır. İsenbet’in yaratıcılığını halk edebiyatında görebilmekteyiz. Halk edebiyatı ürünlerini yıllarca toplayan ve bilimsel açıdan inceleyen bilim adamlarındandır. 3 ciltlik Tatar Halık Makalleri (Tatar Atasözleri) adlı kitabı için 1968 yılında ona Abdullah Tukay Devlet Ödülü verilmiştir. Eserlerinde folklor ve etnografik detaylar, bir arada yaşar ve dram ustası onların aracılığıyla tarihi gerçekleri görmeye çalışmıştır. Dönemi insanların duygu ve düşüncelerini kendi duygu ve düşünceleri ile yoğurmuş olup dünyaya halkın gözüyle bakmış olayları tarihin gözlüğünden değerlendirmiştir (Zaripova Çetin, 2018: 693).

1930- 1940 yıllarında Nekiy İsenbet tarihi konulara ve halk edebiyatına daha çok yer vermiştir. Hoca Nasrettin (1939), Ceren Çeçen ile karlıgaç sulu Tülek (1942), Cide Kız Ekiyeté (7 Kız masalı 1957), Abugalisina (İbni Sina 1959), Kırlyay Yiğidi (1968), Bağdat Güvercinleri (Hilekar Delile) gibi halka hitap eden eserler yazmıştır (Zaripova Çetin, 2018: 693-694).

Nekiy İsenbet'in piyeslerinin arasında Hoca Nasrettin'in özel bir yeri vardır.Tatar halkının Aksak Timur'a karşı verdiği mücadeleyi yazar ve halk edebiyatı temelinde işlemiştir. Dram ustası halk edebiyatındaki fıkraya benzer çatışmayı sosyal tarafları arttırarak kendi hayal dünyasıyla zenginleştirmiş ve bu şekilde işlemiştir. Fıkranın her şeyden önce sosyal yönlerini seçmiş, onları daha çok işlemiştir. Hoca ve başkasının o döneme özgü kişiliğini anlatırken yazar o çağda Tatar halkının hayatında önemli yer alan kabile düzenini çeşitli geleneklerini halkın zevklerini kültürel değerlerini ele almıştır. Dini ideolojinin insanların bilim insanlarının bilincinde işlendiğini söylemiştir. Hoca Nasrettin'in dünyevi motifler masal efsane dini motifler mit motifleri ile bağlantılarını gösterir. Ciren Çiçen ve Karlıgaç Sulu adlı eseri, konu ve üslup bakımından Hoca Nasrettin'e yakındır. Çiçen denen Tatarlar ozanlara, aşıklara seslenmişlerdir. Zeki olan fıkrayı seven çiçenler Kıpçak topluluklarında önemli yer tutmuşlardır. Dürüstçe doğruyu söyledikleri için hanları bile zor durumda bırakmışlar bu yüzden halk onlara özel saygı göstermiştir (Zaripova Çetin, 2018: 694).

Eserlerindeki çatışma sadece aşk çatışması değildir. Onun eserlerinin temelinde sosyal çatışmalar da vardır. Hizmet seven insanların yevmiyelik asker olarak kızların da cariye olarak yabancı ülkelere gönderilmesini ve onların aldatılmasını, üst sınıf vekillerin kendi vatandaşlarına satarak kar etmelerini protesto eden eser vermiştir. Memleketinden, akrabalarından, sevdiklerinden ayrılarak yabancı yerlerde yalnız yaşamak zorunda kalan insanların neler hissettiklerini yansıtan bu oyun halka çok yakındır. Ciren Çiçen, Tokmaç şehri için savaşta kazanıyor ve onun vatanına hizmetinin tanınması kişiliğini, şahsi hukukunu tanımakta yardımcı olmuştur. Han, onu özgür diye ilan etmek zorunda kalmıştır. Çiçen artık özgür, dünyalara bedel bir sevgisi vardır. Bunun için o, yine bir mücadele vermiştir. Bir vatandaş olarak vatani için kendi mutluluğu için savaşmaktadır. Böylece eseri de halkın istekleri ,dünyaya bakış açısı, halk ve ülkeler arası ilişkiler, savaş barış, aşk ve aile ve vatan borcu hakkında düşünceleri halk edebiyatında özgün bir şekilde işlenmiştir. (Zaripova Çetin, 2018: 694).

Nekiy İsenbet'in 1941 yılında yazdığı 5 perdelik İgedey adlı trajedisi, aynı isimle tanınan destandan uyarlanarak oluşturulmuştur. İdegey, bu eserin merkez kahramanıdır. Destanda ve eserde o, adaleti vekilliği ile ün almış köle ticaretine son vermiş bir kahramandır. Piyes'te İdegey Bulgar Tatar halkının baskın Moğol hanlarına karşı özgürlük savaşlarında umut eden kahraman olarak da tanınmıştır (Zaripova Çetin, 2018: 694).

Dram ustasının Sovyet döneminde yazdığı eserlerinde de yer alan fedakarlık ve güçlü sosyal motif, onun halk edebiyatı temelinde yazılan eserleriyle de ortaktır. Bu, Nekiy İsenbet'in Mullanur Vahitov ve Musa Celil gibi halk kahramanlarını göz önüne getirmesi ile görünmektedir. Neki İsenbet Mullanur Vahitov ve Musa Celil adlı dram eserleri birbirine çok yakın iki eserdir. Bu iki eser düşmanın sinsi planlarını gösterir ve siyasi bahisler, günlük hayat detayları, savaş görünümlerinin birbirini değiştirmesi eseri inanılmaz derecede canlı ve inandırıcı kılmıştır (Zaripova Çetin, 2018: 695).

Özgürlük için mücadele eden İsenbet'in Tülek (1942) adlı dram eserinde de işlenmiştir. Eser Tatar Başkurt Türklerinin Tülek adlı ortak destanı temelinde yazılmıştır. Eserde işlenen halkın umutları, hayalleri, inançları onu hatırlanır yapmaktadır. Masal efsane, destan gibi türde ölen bir anneden doğan, ezilen ama halkı vatanını canından bile çok seven kahraman yiğit bir karakter ele alınmış, bu karakter halkın en güzel sıfatlarını kendine toplamıştır. Zor zamanlarında onun yanında babasını kır saçlı, ak sakallı görmekteyiz. Hayatında zorluklar çeken tecrübeli Yanguras ölümsüz halkını temsil etmiştir. 1944-1945 yıllarında Tatar bestecisi Necip Cihanov, Tülek liberattosuna opera yazmıştır (Zaripova Çetin, 2018: 695).

Nekiy İsenbet'in 1935 yılında yazdığı Mirkey ile Aysılu adlı dram eseri önemlidir. 1936 yılında sahneye konan bu eser, 1966-1974 yıllarında yeniden başarı elde etmiş ve 1967 yılında yazara Rusya Federasyonu çapında diploma kazandırmıştır (Zaripova Çetin, 2018: 695).

2. Dünya Savaşı zamanında İdil bölgesinde siper kazma olaylarının temel alarak yazılan Merdi ile Nefise (1973-1974) adlı piyeste yazarın derin felsefi görüşleri yer almıştır. İsenbet, şartlı bir şekilde gençliğine seyahat ediyor, çağdaşları felsefi diyalogların yardımıyla değerlendiriliyor tarihin akışına kahramanların gönlünden geçirerek onların hayatta edindiklerini yerleri ele almıştır (Zaripova Çetin, 2018: 695).

Nekiy İsenbet'in II. Dünya Savaşı konusunu Musa Celil trajedisinde işlenmiştir. Yazar, şair ile zalim arasındaki mücadeleyi ve özgürlük zaferini işlemiştir. Musa ölümü hükmedilse bile önünde duran faşistlerin iddialarıyla daha güçlü olduğunu bilerek güreşmiş eserde halk konusu uluslararası ruhta çözülür. Celilcilerle beraber birçok milletvekili savaşmakta ve onlar için düşman Alman halkı değil faşizmdir. İsenbet Celil'in diğer yazdığı şiirlerinde de ele almıştır (Zaripova Çetin, 2018: 695-696).

Nekiy İsenbet'in iyi yaratıcılığı ve bilimsel çalışmaları hep değer görmüştür. O, Rusya Federasyonu ve Tataristan Cumhuriyeti'nin tanınan sanat hizmetkarıdır. Abdullah Tukay Devlet Ödülüne, Lenin ve Halklar Dostluğunu nişanlarına layık görülen kişidir. Tüm Sovyette tanınan yazarın eğitici güce sahip olan eserlerinin güzel örneklerini vermiştir. Tatar edebiyatının ve Tatar tiyatrosunun hazinesi olmuştur. Oyunları bugün de tiyatro repertuvarlarında yer almıştır (Zaripova Çetin, 2018: 696).

Gençlik yıllarındaki arkadaşları hakkında Nekiy İsenbet, Atav'da öğretmenlik yaptığı yıllarda bir yıl Seydi'nin evinde kaldığını ve onların Batı Edebiyatını iyi bildiklerini, o aileden çok şey öğrendiğinden bahseder. Filozofların özlü sözlerini ve özdeyişleri topladıkları bir kitap hazırladıklarını söylemiştir (Gıylmanov 1989: 435).

Tatar atasözleri XIX. Yüzyılın ikinci yarısından başlayıp Salihcan Kuklyaşev, Möhemmet Salihov, Kayyum Nasıyri, Gabdelgallem Feyizhanov, Tayib Yahin, Gatulla Miniyeve, Huca Bediğ, Hesen Gali, Hemit Yermi(İsenbet, 2010:154-155), Huci Ahmet Mehmütov vb. halk edebiyatçıları tarafından deelenmiş ve yayınlanmıştır. Bunların yanında XX. Yüzyılın en büyük ve en ciddi çalışması olarak Nekiy İsenbet'in hizmetleri göze çarpmaktadır(Yarullina Yıldırım, 2022:6).

2. BÖLÜM

2.1. METİNLER-TRANSKRİPSİYONLU METİNLER VE TÜRKİYE TÜRKÇESİNE AKTARIMI

1. unak hem unakılı

Misafir ve misafirperverlik.

2. unaka akırılıp yai akırılmıya kilüv.

Misafirlie aırılıp (davet edilip) ya da aırılmadan (davetsiz) gelmek.

3. Aldan kilüv, kötü-köttérüv, zarıtkırıv.

Misafirlie erkenden gelmek, beklemek-bekletmek, sıkıntıya sokmak.

4. unaknı arşılayıv, abul itüv, türge uzdırıv.

Misafiri arşılamak, kabul etmek, ba köeye geçirmek.

5. A tabını östene oraklı kélip kérgen unak.

Yemek sofrasının üstüne tesadüfen gelip giren misafir.

6. Yul töérép una kérgen mosafir unak. Kötélmegen yai kirekséz unak

Yolu düşüüp yatılı kalan misafir. Beklenmedik veya gereksiz misafir.

7. Kön de kilgen unak, erséz unak

Her gün gelen misafir, arsız misafir.

8. una stne una, kmek una.

Misafir stne misafir, kalabalık misafir.

9. Bala yeki et iyertp unaa yrciler, atlı, ceyevl unalar, fatir tercler.

ocuklu veya yanlarında kpek getirenler, atlı yaya misafir

10. Mecls yanı, tabın.

Meclis (sofra) yanı, ziyaret.

11. una sıyı, sıylav- sıylayu.

Misafir ikramı, misafir aırlamak.

12. unata uturu-yatu edeb

Misafirlikte oturma ve yatma adabı.

13. unanı sıylav edebi.

Misafir aırlama adabı.

14. ıstau-ıstatu, nazlanu

Israr etmek ısrar ettirmek, nazlanmak.

15. unanı riyanadan akır, riyanadan sıylayu, ıstayu hem saran hucalar.

Misafiri riyanadan davet etmek, riyanadan aırlamak, ısrar etmek ve cimri ev sahipleri.

16. ara-arşı sıyлашу adér hórmet aytarıшу.

arşılıklı ziyaret, arşılıklı ikram ve saygı iadesinde bulunmak.

17. Aş adérén bilmev, aşka art küyo? (kófrani nig'met kılı).

Yemeğın kıymetini bilmemek, davete sırt çevirmek.

18. Yahşı hem yaman una, yamanrı sıy bélen ciñü, yaman ucalar.

İyi ve kötü misafır, kötüyü ikram ile mahup etmek kötü ev sahipleri.

19. Küçteneç hem una búlegé.

Hediye ve misafır hediyesi

20. Tórtép aşatu, urlap sıylav, ikénçé kilmeslék itép ciberü.

İğneleyerek yedirmek, azarlayarak ağırlamak, bir kez daha gelmeyecek şekilde göndermek.

21. unatan ayıp kitu, ozatu hem tórléçe rehmetleşü.

Misafırlikten ayrılmak, uğurlamak ve çeşitli şükranlarda bulunmak.

2.1.1. UNA HEM UNAÇILLIK (MISAFİR VE MISAFİRPERVERLİK)

1. (16550.)

Atıñ barda cilép- cilép cir tanı,

Aşıñ barda birép-birép ir tanı.

Atın varsa rüzgar gibi yeni yerler tanı (keşfet),

Yemeğın varsa vererek er tanı.

2. (16551.)

Açık işékke soramıy kéreler.

Açık eşiğe (kapıya)sormadan girerler.

3. (16552.)

Aşnıñ bereketé ҡunak bélen.

Yemeğin bereketi misafir ile.

4. (16553.)

Aşı temlé bay bula, süzé temlé bi bula.

Yemeği lezzetli zengin olur, sözü tatlı beyefendi olur.

5. (16558.)

İşéklé öyge kém kermes?

Kapısı olan eve kim girmez?

6. (16559.)

Kilgen ҡunakkıñ yazıǵı yok.

Gelen misafirin günahı yok.

7. (16560.)

Kilgen ҡoşka ҡuvak bar,

Ҡunakçıl yortta ҡunak bar.

Gelen kuşa çalı var,

Misafirperver evde misafir var.

8. (16561.)

Kilgenné öyéne kért, aldına toz-ikmek kıuy.

Geleni evine al, önüne tuz- ekmek koy.

9. (16562.)

Kilgen öleşé bélen kile.

Gelen payı (kısmeti) ile gelir.

10. (16563.)

Kilemén diseñ- alaçık, kitemén diseñ- yol açık.

Geliyorum desen ev açık, gidiyorum desen yol açık.

11. (16564.)

Ƙunaƙ az tora, küp küre.

Misafir az durur çok görür.

12. (16565.)

Ƙunaƙ az uturıp, küp sınar.

Misafir az oturup çok dener.

13. (16566.)

Ƙunaƙ atañnan olı.

Misafir babandan büyük.

14. (16567.)

Ḳunaḳ bér kōn ḳunsa – ḳotlık,

İké kōn ḳunsa – ḳıtlık.

Misafır bir gün kalsa kutlu,

İki gün kalsa kıtlık.

15. (16568.)

Ḳunaḳ behété bélen kile.

Misafır bahtı ile gelir.

16. (16569.)

Ḳunaḳ yış kilgen öynéñ tabağı buy citmes cirde bulır.

Misafırın sık geldiği evin tabağı boy ulaşmaz yerde olur.

Ḳunaḳ kéşé cılamas.

Misafır ağlamaz.

17. (16573.)

Ḳunaḳ kilsén, kaza kilmesén.

Misafır gelsin kaza gelmesin.

18. (16574.)

Ḳunaḳ kilse, bétérmeş,

Késesénde kütérmeç.

Misafır gelse bitirmez,

Kesesinden götürmez.

19. (16575.)

ᲕunaᲕ kilse, it pḗᲚe,

İt piᲚmese, bit piᲚe.

Misafir gelse et piᲚer;

Et piᲚmezse yṓz piᲚer.

20. (16578.)

ᲕunaᲕ kilse Ვot kilér.

Misafir gelirse uḡur gelir.

21. (16579.)

ᲕunaᲕ kilse, öy iyeséne sıy bula.

Misafir gelirse ev sahibine ikram olur.

22. (16580.)

ᲕunaᲕ kilse, öy tötér.

Misafir gelse ev (baca) tüter.

23. (16581.)

ᲕunaᲕ kilse, rızıḡı bélen.

Misafir gelirse rızkı ile (gelir).

24. (16583.)

ᲕunaᲕ kilse, taptırıp,

Öy tübesén yaᲕtırıp.

Misafir gelse zorla da olsa buldurur;

Ev çatısını yaktırır.

25. (16584.)

Ꞑunaꞑ kilse, taptıra,

Tiréslé cirné sattıra.

Misafir gelse zorla da olsa buldurur;

Gübreli yeri sattırır.

26. (16585.)

Ꞑunaꞑ köçlé bulsa, iyesén öyden ꞑuvar.

Misafir güçlü olursa ev sahibini evden kovar.

27. (16587.)

Ꞑunaꞑ ꞑarını kiñ

Misafir midesi geniş.

28. (16588.)

Ꞑunaꞑ - ꞑullınan totıp dunat!

Misafir elinden tutup donat!

29. (16589.)

Ꞑunaꞑ söygen öyde bereket bar.

Misafir seven evde bereket vardır.

30. (16590.)

ꞤunaꞤtan ꞤaꞤꞤan yortnıñ tübesé başına işélsén.

Misafirden kaçan evin çatısı başına yıkılsın.

31. (16591.)

ꞤunaꞤ töşmegen yortta heyér yuk.

Misafir gelmeyen evde hayır yok.

32. (16592.)

ꞤunaꞤ töşse, yortꞤa yem.

Misafir gelen ev güzel.

33. (16593.)

ꞤunaꞤ un rızık bélen kilse, bérsén aşy, tugızın ǵaldıra.

Misafir on rızık ile gelse birini yer dokuzunu bırakır.

34. (16594.)

ꞤunaꞤ - ǵucanıñ irkesé.

Misafir ev sahibinin sevdiǵı kimsedir.

35. (16595.)

ꞤunaꞤ - ǵucanıñ sanduǵacı.

Misafir ev sahibinin bülbulüdür.

36. (16596.)

ꞤunaꞤ - Ꞥucanıñ çeçegé.

Misafir ev sahibinin çiçeğidir.

37. (16597.)

ꞤunaꞤ - öy Ꞥucasınıñ işegé.

Misafir ev sahibinin kapısıdır(eşegidir.)

38. (16599.)

Öyéñné yahşı tot, Ꞥapılt Ꞥunağıñ kilér.

Evini güzel tut hemen (beklenmedik anda) misafir gelir.

39. (16600.)

Öyéñ tar bulsa da, küneléñ kiñ bulsın.

Evin dar olsa da gönlün geniş olsun.

40. (16602.)

HalıꞤꞤa yarıym diseñ Ꞥazanın zur bulsın!

Halka yaranmak istersen tenceren büyük olsun.

2.1.2. ꞤUNAꞤꞤA ÇAꞤIRILIP YEKİ ÇAꞤIRILMIYÇA KİLÜV (MİSAFİRLİĞE ÇAꞤIRILIP YA DA ÇAꞤIRILMADAN GELMEK)

41. (16605.)

Aşka barsañ aç bar,

Tuyğa barsañ tuk bar.

Yemeğe gidersen aç git,

Ziyafete (düğüne) gidersen tok git.

42. (16606.)

Ayak tartmağan cirge barma.

Ayak basmadığın yere gitme.

43. (16609.)

Bézné çağıra kilmedéler, üzlerén bézge çağıra kildéler.

Bizi davet etmeye gelmediler, kendilerini bize davet ettirdiler.

44. (16611.)

Edem çağırsa, barmam, aş çağırsa, kalmam.

İnsan çağırsa (davet etse) varmam (gitmem), yemek (yemek sofrası) çağırsa kalmam.

45. (16612.)

Cüler kınak çağıra, ağıllılar aşıy.

Deli misafır çağırır, ağıllılar yer.

46. (16614.)

İké çağırtmıyça kile çıkmıylar.

İki kere davet etmeden gelmezler.

47. (16615.)

İren téşlense, aç kınak kile, imés.

Dudağını ısırırsan aç misafır gelirmiş.

48. (16616.)

Yöz çağırulığa urın bar, bir çağırılmaganra- yok.

Yüz kez çağırılınca yer var, bir kez çağırılmayınca yok.

49. (16617.)

Kéşé meclés cıysa, miña ni? Miné çağırsa, siña ni?

Biri meclis çağırsa (davet verirse) bana ne? Beni davet etse sana ne?

50. (16619.)

Kile dip, küp péşérdém,

Kilmi dip, aşap bétérdém.

Gelir diye çok pişirdim,

Gelmiyor diye yiyip bitirdim.

51. (16623.)

Ḳunaḳka diğec, ḥezép tora, uraḳka diğec, ḳulı çulak.

Misafire deyince hazır durur orakka diyince kolu çulak.

52. (16625.)

Ḳunaḳ çağıram dip burıçka kérme,

Azagınnan açığa kürme.

Misafir çağırayım deyip borca girme,

Acınacak duruma düşme.

53. (16626.)

Ꞑunaꞑ aꞑırurıñ artınnan pereme bula.

Misafir çağıranın ardından börek olur.

54. (16627.)

Kadérėñné bélmeske kademėñné kterme.

Kıymetini bilmeyene adım atma.

55. (16629.)

ndelmegen ꞑunaꞑ éne östine uturıp,

aꞑırılmagan ꞑunaꞑ enėkége uturıp.

Davetlisiz misafir iğne östine oturacak,

ağırılmayan misafir dikene oturacak.

56. (16631.)

ndevli ꞑunaꞑ minderli.

Davetli misafir minderli.

57. (16632.)

ndevlé ꞑunaꞑ sıysız almıy, öndelmegen zéne pkelesén.

Davetli misafir ikramsız kalmaz, davet edilmeyen kendisine kızsın.

58. (16633.)

ndevséz ꞑunaꞑ nemséz.

Davetsiz misafir önemsiz.

59. (16634.)

Üzé kilgen- Alla kunagı,

Çakırıp kilgen- bela kunagı.

Kendiliğinden gelen Allah misafiri,

Çağırıp gelen bela misafiri.

60. (16635.)

Üzé kilgennén haqı olı,

Çakırıp kilgenniñ atı olı.

Kendi gelenin hakkı büyük,

Çağırılarak gelenin atı ihtiyar.

61. (16637.)

Heber itmi kilseñ, aşamıy kitterséñ.

Haber vermeden gelirsен yemek yemeden gidersin.

62. (16638.)

Çakıranga bar, çaққannan kaç.

Çağırılınca git dayaktan kaç.

63. (16639.)

Çakıranga barmasañ çağırıcı tapmassıñ.

Çağırılınca gitmezsen davet edeni bulamazsın.

64. (16640.)

Çakırğan cirge irénme, çakırılmağan cirge kürinme.

Çağırılan (davet edildiğin) yere gitmeye erinme, davet edilmediğin yere görünme.

65. (16641.)

Çakırğanıñ atı olı.

Davet edenin adı ulu.

66. (16642.)

Çakırmaq- sézden, barmak- bézden.

Çağırmaq sizden gelmek bizden.

67. (16644.)

Çakırmyça kilgen kınaqqa röhsetsiz kiterge de yarıy.

Davet edilmeden gelen misafire davetsiz gidince de iyi.

68. (16645.)

Çakırсан nazi kile, çakırmasan, üzi kile.

Davet etsen nazi gelir davet etmesen kendi gelir.

69. (16647.)

Çakırusız kilgen kınaq salusız urınga utırıp.

Davetsiz gelen misafir meyilli yerde oturur.

70. (16648.)

Çakırılmağan cirge et bélen pisi kilir.

Davet edilmeyen yere köpek ile kedi gelir.

71. (16649.)

Çakırılmağan kınağnı etler karşı alır.

Çağırılmağan misafiri köpekler karşılar.

72. (16650.)

Çakırılmağan kınağtan çağırılğan et yahşı.

Çağırılmağan misafirden çağırılan köpek iyi.

73. (16651.)

Çakırılmağan kınağ çağırılğannan olırağ

Çağırılmağan misafir çağırılardan ulu.

74. (16653.)

Çakırılmyça kilseñ, kıynalıp kittersin.

Davet edilmeden gelirsın sinirlenip gidersin .

75. (16654.)

Çakırılunıñ atı olı, buş bulsa kıaytırsın.

Davet edenin adı ulu, boş gelirse geri dönsün.

76. (16655.)

Çakırılıp et yörér, üzé bélep edem yörér.

Çağırılan köpek yürür, kendini bilen insan yürür.

77. (16656.)

Çakırılıp- çakırılıp ta kilmegen kınağ, avırıp- avırıp ta ülmegen hatın - annan da avır nerse yok.

Davet edilip de gelmeyen misafir, hasta olup da ölmeyen kadın- ondan da zor bir şey yok.

78. (16658.)

Eşke çağırsañ, barmam, aşka çağırsañ, kalmam.

İşe çağırırsan gelmem, yemeğe çağırırsan kalmam.

2.1.3. ALDAN KİLÜV, KÖTÜ- KÖTTİRÜ, ZARIKTIRU (ÖNCEDEN GELMEK, BEKLEMEK- BEKLETMEK, SIKINTIYA SOKMAK)

79. (16659.)

Aldan kilgen- urın öçén,

Arttan kilgen – tamak öçén.

Önceden gelen yer için,

Arkadan gelen damak için. (gelir)

80. (16660.)

Aş kötérép kilgen kınağka aş öyénéñ qarğışı töşken, di.

Yemek götürüp gelen misafire yemek evinin bedduası düşmüş diyor.

81. (16661.)

Aşka kilsen, elék kil, üz kăderéné bélép kil.

Yemeğe geliyorsan önce gel, kendi kıymetini bilip gel.

82. (16662.)

Bér kэшé öçén küp kэшéné zarıktırma.

Bir kişi için çok kişiyi sıkıntı ile bekletme.

(16663.)

İké kэшé tartılsa, bér kэшélék urın bulır.

İki kişi çekilse bir kişilik yer olur.

83. (16664.)

Kötép alğan ҡunak kadérlé bula

Bekleten misafir kıymetli olur.

84. (16665.)

Köttérgeñ ҡunak üzén süktérgeñ.

Bekleten misafir kendine sövdürür.

85. (16666.)

Köttérüden kötü avır.

Beklemekten beklemek daha zordur.

86. (16667.)

Kötken ҡunak kilgende, biş ҡaynıyır ҡazanım,

Kötmegeni kilgende, nik ҡaynasın ҡazanım!

Beklenen misafir geldiğinde beş kaynıyor kazanım,

Beklenmeyen geldiğinde tek kaynıyor kazanım!

87. (16668.)

Künel kin bulsa, tar cırge de sıyırsın.

Gönül geniş olursa dar yere de sığarsın.

88. (16669.)

Ꞑazan kaynar altı ay,

ꞐunaꞐ kilir cidi ay.

Kazan kaynar altı ay,

Misafır gelir yedi ay.

89. (16670.)

ꞐunaꞐ kadéré bulsa, Ꞑazan tiz kaynıy.

Misafır kıymetli olursa kazan çabuk kaynıyor.

90. (16671)

ꞐunaꞐkın çorsızı kile bélmes, kilse, kite bélmes.

Misafırın vakitsizi gelemes, gelse gidemez.

91. (16672.)

Samavır kaynıy cidé segat', ꞐunaꞐ kötü ségez segat'

Semaver kaynar yedi saat, misafır gelir bekler sekiz saat.

92. (16673.)

Songa alganga suyk řulpa.

Sona kalana soğuk orba.

93. (16674.)

Üzé bulgan yigétke bér kéşélék urın bar.

Kendi olan yiėite bir kişilik yer var.

94. (16675.)

Üzeñ kötkene, siné kötsénner.

Kendin bekleyeceėine seni beklesinler.

95. (16676.)

İlék kilgen son kilgenge urın bire.

Önce gelen sonra gelene yer verir.

96. (16677.)

İlék kilgen urın öen

Songa algan kürér öen.

Erken gelen yer için.

Ona kalan görmek için

97. (16678.)

Songa algan söyek kimérér.

Sona kalan kemik kemirir.

98. (16679.)

İlék kilseñ, it péşer, son kilseñ, bit péşer.

Erken gelirsen et pişer, sonra gelirsen bit pişer.

2.1.4. KUNAKNI KARŞILAV, KABUL İTÜV, TÜRGE UZDIRUV (MİSAFİRİ KARŞILAMAK, KABUL ETMEK, BAŞKÖŞEYE GEÇİRMEK)

99. (16680.)

Kunak işégéñné açsa, sin yözéñné aç.

Misafir eşiğini açınca sen güler yüz göster.

100. (16683.)

Kunak kilse, işékke yögérép çıkıp karşı al!

Misafir gelince eşiğe koş karşıla!

101. (16684.)

Öyge kérgençé, kunak oyala, kéргеç, hucası oyala.

Eve girmeden misafir utanır, girince ev sahibi utanır.

102. (16685.)

Térelmegen avırınıñ ülgené yahşı,

Utırmagan kunaknıñ kitkené yahşı.

Dirilmeyen (iyileşmeyen) hastanın öleni iyi,

Oturmayan misafirin gideni iyi.

103. (16686.)

Türge miné utırtmıylar, tübenge min utırmıyım.

Başköşeye beni oturtmuyorlar, aşağıya ben oturmuyorum.

2.1.5. AŞ TABINI ÖSTİNE OÇRAKLI KİLİP KİRGEN KUNAK (YEMEK SOFRASININ ÜSTÜNE TESADÜFEN GELEN MİSAFİR)

104. (16688.)

Aş digende, attan töş.

Yemek dediğinde attan in.

105. (16689.)

Aş östinnen atlama, aştan olı tügelsin.

Yemek üstünden atlama, yemekten ulu değilsin.

106. (16690.)

Aş tabağı aşı atlama.

Yemek tabağı yemeğe atlama.

107. (16691.)

Aştan olı bulmassıñ.

Yemekten ulu olmazsın.

108. (16692.)

Maktap yörgeñ kunak aş aldına kile.

Okula yürüyen misafirin yemek önüne gelir.

109. (16693.)

Nig'met kaytarırğa yaramıy.

Nimet karşılığa olmaz.

110. (16694.)

Tatlı aşka- teti tarağan.

Tatlı yemeğe hamam böceği.

**2.1.6. YUL TÖŞİRİP QUNA KİRGEN MOSAFİR QUNAQ. KÖTİLMEGEN
YAKİ KİREKSİZ QUNAQ (YOLU DÜŞÜP YATILI KALAN MİSAFİR.
BEKLENMEDİK VEYA GEREKSİZ MİSAFİR)**

111. (16695.)

Aşatmasnıñ aşı pişmes.

Yemeyenin yemeği pişmez.

112. (16696.)

Aş barda- qunaq yok, qunaq barda – aş yok

Yemek var misafir yok, misafir var yemek yok

113. (16697.)

Birmesnéñ aşı pişmes, qazanı uttan töşmes.

Vermeyenin yemeği pişmez, tenceresi ateşten inmez.

114. (16698.)

Birmes öyde kitmes qunaq.

Vermeyen evde gitmeyen misafir.

115. (16699.)

Vakıtsız kınak – behitsiz kınak.

Zamansız misafir talihsiz misafir.

116. (16700.)

Vakıtsız kınak gayépséz bula.

Zamansız misafir suçsuz olur.

119. (16701.)

Vakıtsız kınak – tarağan.

Zamansız misafir hamamböceğidir.

120. (16702.)

Caylı könné kınak yolıkmas.

Güneşli günde misafir uğramaz.

121. (16703.)

İrte tügél, kiç tügél, ir kınar vakıt hiç tügél.

Erken değil geç, değil, er misafir zamanı hiç değil.

122. (16704.)

Kilgen kınak töşmi kiré kitmes.

Gelen misafir ağırlanmadan geri gitmez.

123. (16706.)

Kötkende kınak kınmas.

Beklenen misafir gelmez.

124. (16707.)

Kötilmegen kınak – karañgı tön.

Beklenmeyen misafir karanlık gece (gibidir).

125. (16711.)

Taş töşken cirénne avır, kınak kungan ciréne avır.

Taş düştüğü yerde ağır, misafir gittiği yere ağır.

126. (16713.)

Çığa torgan can bilgéséz, kile torgan kınak bilgéséz.

Çıkmak üzere olan can meçhul, gelmek üzere olan misafir meçhul.

127. (16714.)

Yol kınagınınñ yolda buluyı yahşı.

Yol misafirinin yolda bulunduğu güzel.

2.1.7. KÖN DE KİLGEN KUNAK. ERSİZ KUNAK (HER GÜN GELEN MİSAFİR, ARSIZ MİSAFİR)

128. (16717.)

Awıl kınagı ayda – élda bir kile.

Köy misafiri ayda yılda bir gelir.

129. (16718.)

Birseñ, birép aşy, birmeseñ, talap aşy.

Verirsen veridiğini yer , vermezsen çalıp yer.

130. (16719.)

Gıyl'mi bér de bézge kilmi, kilse, kite bélmi.

Gıyl'mi hiç bize gelmiyor gelse gitmek bilmiyor

131. (16720.)

Elli nige bér kilem,

Tugız könge un kilem.

Elli niye bir gelem,

Dokuz günde on gelem.

132. (16721.)

Ersiz kınağa sıy erem.

Utanmaz misafire ikram haram.

133. (16722.)

Ersiz kınağ oyat ölişin alıp aşğan.

Utanmaz misafir ayıp payını alıp yer.

134. (16726.)

Kön de kilgen – köl çümécé, ay da kilgen – öy tabağı.

Her gün gelen kül kepçesi, her ay gelen –ev tabağı (alır).

135. (16727.)

Kön de – kön de köl çüméc.

Her gün de –kül kepçe.

136. (16728.)

Kön de- kön de kilmimén,

Kön de aştan kalmıyımın.

Her gün gelmiyorum,

Gündüz yemekten kalmıyorum.

137. (16729.)

Kayda koymak¹ – anda ҡunaq.

Nerede krep- orada misafir.

138. (16732.)

Méne sugan, méne toz, hellen de heberéñ bulsın.

İşte soğan, işte tuz, durumdan da haberi olsun.

139. (16735.)

Söygen cirge cirek kil, sirek kilgen söyikli.

Sevdiğin yere nadir gel, nadir gelen sevilir.

140. (16736.)

Sirek kilgen ҡunaq kadirli bula.

¹ Kazan Tatarlarında hamur işi yiyecek.

Nadir gelen misafir kıymetli olur.

141. (16738.)

Tuyğan cirge tugız bar.

Doğduğun yerde dokuz var.

142. (16739.)

Tuymaşka aşın birme aşın kiter.

Doymayana yemeğini verme yemeğin gider.

143. (16740.)

Tuymaşka birme, tulmaşka qoyma.

Doymayana verme, dolmayana koyma.

2.1.8. QUNAQ ÖSTİNE QUNAQ, KÜMEK QUNAQ (MİSAFİR ÜSTÜNE MİSAFİR KALABALIK MİSAFİR)

144. (16741.)

Baynıñ qunağı döröndér.

Zenginin misafiri bellidir.

145. (16742.)

Baştağı qunaqnı son kilgeni qıvar.

İlk misafir son geleni kovar.

146. (16743.)

Behétlénéñ ҡunağı dörön – dörön.

Talihlinin misafiri ağır.

147. (16744.)

Behétlénéñ ҡunağı bérge bula.

Talihlinin misafiri birlik olur.

148. (16746.)

Boringı ҡunaҡ songı ҡunaqqa urın birér.

Eski misafir son misafire yerini verir.

149. (16747.)

Kilgen kitkennéñ urının totmas.

Gelen gidenin yerini tutmaz.

150. (16748.)

Ҡunaҡ kitüge ҡunaҡ – ayak urınına toyaҡ.

Misafir gidince misafir, ayak yerine toynak.

151. (16749.)

Ҡunaҡ күп öyde bereket yok.

Misafir çok (olan) evde bereket yoktur.

152. (16750.)

Ҡunaҡ ҡunaқnı söymes, һucası bérsén de söymes.

Misafir misafiri sevmez, ev sahibi hiçbirini sevmez.

153. (16751.)

Ꞑunak - Ꞑunak östéne, Ꞑuca – bit östéne.

Misafir misafir üstüne, ev sahibi bit üstüne.

154. (16752.)

Ꞑunak Ꞑunaktan olı.

Misafir misafirden ulu.

155. (16754.)

Ꞑunak östine Ꞑunak, enim kilde, ul da imgek.

Misafir üstüne misafir, annem gel o da bakıma muhtaç.

156. (16755.)

Ꞑunak östéne Ꞑunak – çöy östéne tuꞑmak.

Misafir üstüne misafir- çivi üstüne tokmak.

2.1.10. MECLİS YANI, TABIN (MECLİS YANI ZİYARET)

157. (16775.)

Aşa, eç, köl – monda ꞑalsın.

Yemeğe iç gül –burada kalsın.

158. (16776.)

Aşnıñ temé toz bélen, meclés yemé süz bélen.

Yemeğin tadı tuz ile, meclis yemeği söz ile.

159. (16777.)

İké doşmannı bér tabınga cıyma.

İki düşmanı bir çatıda toplama.

160. (16778.)

Qorı aş'yaulıqqa doğa bulmas.

Kuru sofrı örtüsüne dua olmaz.

161. (16780.)

Qorı tabınga kınak utırtmıylar.

Kuru sofraya misafir oturtmuyorlar.

162. (16782.)

Meclés yemé kınak bélen tabın yemé qoymak bélen.

Meclis yemeği misafir ile sofrı yemeği krep ile.

163. (16783.)

Meclés – köy bélen, tabın sıy bélen yahşı.

Meclis tertip ile sofrı ikram ile güzel.

164. (16785.)

Mecléste olılarnı olılamagan olılık kürmes.

Mecliste büyüklerini ulu görmeyen büyüklük görmez.

165. (16786.)

Mecléste- téliñné, ceymede ulınnı ıskı tot.

Mecliste dilini, arafta elini kısa tut.

166. (16787.)

Olı tabında olılardan uzıp aa suzılma.

Yalı sofrasında yalılardan nce yemee elini uzatma.

167. (16788.)

stel yemé ipi- toz bélen.

Masa yemei ekmek tuz ile.

168. (16791.)

Tuyımlı tél, krémlék.

Doyumluk deil, grmelik.

2.1.9. BALA YAKİ ET İYERTİ KUNAA YRİİLER, ATLI CEYELİ KUNALAR, FATİR TİRİLER (OCUKLU VEYA YANLARINDA KPEK GETİRENLER, ATLI YAYA MİSAFİR)

169. (16756.)

Atlı una – atlı kazaq.

Atlı misafir- atlı kazak.

170. (16758.)

Balalı una – belalé una

ocuklu misafir belalı misafir.

171. (16759.)

Balalı kına kılse, balasın kara,

Balasız kılse, üzén kara.

Çocuklu misafir gelirse çocuğuna bak,

Çocuksuz misafir gelirse kendisine bak.

172. (16760.)

Balañ – üzéñe gaziz, miña – üzéñ gaziz.

Çocuğun sana aziz, bana sen azizsin.

173. (16761.)

Bizge atlı kilmi, ceyeülé kitmi.

Bize atlı gelmez, yaya gitmez.

174. (16762.)

Ceyevlé kına tınıç yoklar.

Yaya misafir rahat uyur.

175. (16763.)

İyesén sıyłağannıñ eténe söyek taşla.

Sahinine ikram edenin köpeğine kemik atın.

176. (16765.)

Kınañnıñ atı da kına.

Misafirin atı da misafir.

177. (16766.)

Ꞑunaꞑnıñ üzénen bigrek etén sıyğa.

Misafirin kendisinden önce köpeğini besle.

178. (16767.)

Ꞑunaꞑnın eténe <<kit>> disen, üzéne <<kit>> digenin.

Misafirin köpeğine git dersen, kendisine git demişindir.

179. (16768.)

Ꞑunaꞑnı sıylasañ, atın da sıyla.

Misafiri ağırlarsan atını da ağırla.

180. (16770.)

Sıymas Ꞑunaꞑ balasın iyertép kilér.

Ağırlanmayan misafir çocuğunu izleyip gelir.

181. (16772.)

Etlé Ꞑunaꞑ sıyışmas.

Köpekli misafir ağırlanmaz.

182. (16773.)

Etlé Ꞑunaꞑ yortқа sıymas,

Balalı Ꞑunaꞑ öyge sıymas.

Köpekli misafir yurda sığmaz ,

Çocuklu misafir eve olmaz.

2.1.11. KUNAK SIYI, SIYLAU- SIYLANU (MİSAFİR İKRAMI MİSAFİR AĞIRLAMAK)

183. (16795.)

Ayga citmes aşını awıldeştan ayama.

Esirgediğin yetmez yemeğini köylüden esirgeme.

184. (16796.)

Atsız öy bulsa da, aşsız öy bulmıy.

Atsız ev olsa da yemeksiz ev olmaz.

185. (16797.)

Aş az bulsa, iyesén sıylıy.

Yemek az olsa sahibini ağırlar.

186. (16799.)

Aş taşını erétér.

Yemek taşı eritir.

187. (16800.)

Bal – sıy, may – sıy, torma – sıy.

Bal ikram, yağ ikram, durma ikram.

188. (16801.)

Balıkcının öyene barsaň, ıarmaı aşasıň;
İğençenêñ öyene barsaň, koymak aşarsıñ.
Balıkcının evine gidersen avını yersin;
Çiftçinin evine gidersen krep yersin.

189. (16802.)

Balıñ bulmasa da, ballı télêñ bulsın.
Balıñ olmasa da ballı dilin olsun.

190. (16803.)

Barganında bar bulsa, barsaň, eyren eçersêñ.
Vardığında var olsa, varsan ayrıan içersin.

191. (16804.)

Baş birgenge aş bir.
Baş vereceğine aş ver.

192. (16805.)

Bar eşlernin maktavlısı – ikmek birmek.
Var (olan) işlerin faziletlisi- ekmek vermek

193. (16806.)

Bér tabınga bér taba çürek.
Bir tabağa bir tabak çörek

194. (16807.)

Zamanına küre sıyı.

Zamana göre ikram.

195. (16809.)

İpi-toz – yaқты yöz.

Ekmek - tuz yaktı yüz.

196. (16814.)

Kildé ҡunaҡ, kildé ҡunaҡ, indé nihel iterge? Һatın karadı irge, iré karadı cirge.

-suyar idém ürdek, ҡunaqlarım kübrek;

Suyar idém ҡaz, ҡunaqlarım az;

Suyar idém kürke, ҡunaqlarım örke; Bulmasa, péşirik üre (öyre),

Yarar ҡunaqlarına küre!

Geldi misafir, geldi misafir, simdi ne yapalım?

Kadın baktı kocasına, kocası baktı yere.

Keserdim ördek, misafirlerim çok;

Keserdim kaz misafirlerim az; Keserdim hindi misafirlerim ürker;

Olmazsa pişirin,

Yarar misafirlere göre!

197. (16815.)

Körege bulsa, ҡunaqnın күнелé üser.

Kuru olsa, misafirin morali iyi olur.

198. (16817.)

Ვunağım, sin <<it>> dime, min <<bit>> dimim.

Misafirim sen et deme ben bit demem.

199. (16818.)

Ვunağına küre қоymağı.

Misafire göre krepi.

200. (16819.)

Ვunaқ аşı қара- қарşı.

Misafir yemeğı karşılıklı (olur).

201. (16820.)

Ვunaқ başına sarıқ suysan, abzarında sarıқ қалmas.

Misafir başı koyun kesersen, ahırda koyun kalmaz.

202. (16821.)

Ვunaқ kilde, it kirek,

İt bulğanda, күp kirek,

Kön de kilgen қunaklarğa

Niçek citkérmek kirek?

Misafir geldi et lazım,

Et olduğıunda çok lazım,

Gün gelen misafirleri

Nasıl ağırլamak lazım?

203. (16822.)

ᲕunaᲕ Ვuydan da yovaᲑ,

May birsen de, deᲑmi aᲑıy.

Misafır misafirden daha kibar,

Yağ versen de yemiyor.

204. (16823.)

ᲕunaᲕnı süz bélen tuydıra almassın.

Misafiri söz ile doyuramazsın.

205. (16824.)

ᲕunaᲕ sıyé yaᲕtı yöz, temlé süz;

Annan kala ipi-toz.

Misafır ikramı nurlu yüz, tatlı söz

Ondan başka ekmek- tuz.

206. (16825.)

Limun yok digenim – ipi yok.

Limon yok dediğim- ekmek yok (demektir).

207. (16826.)

Lokma Ვarın tuydırmaz, mehebbetlik arttırır.

Lokma karın doyurmaz, sevgiyi arttırır.

208. (16828.)

Sinde yazık yok,

Minde azık yok.

Sende günah yok,

Bende rızık yok.

209. (16829.)

Suysa, kecesé üle,

Suymasa, hucası üle

Keserse keçisi ölür,

Kesmezse sahibi ölür.

210. (16830.)

Süz bélen sıylamıylar, aş bélen.

Söz ile ağırlamazlar, yemek ile (ağırlarlar).

211. (16831.)

Sıy barda, kınak kılmes.

İkram varsa misafir gelmez.

212. (16833.)

Sıylı kınakka beléşnén töbé, çananın türé.

Hediyeli misafire böreğin dibi, kızığın türü

213. (16834.)

Sıynı saklama, palvannı nıklama.

İkramını saklama, pehlivanı güçlendirme.

214. (16835.)

Sıysız cirde kınak tormas.

İkramsız yerde misafir durmaz.

215. (16837.)

Tanıgan cirde buy sıylıy,

Tanımağan cirde tun sıylıy.

Tanıdığı yerde boy bos ağırılıyor,

Tanımadığı yerde don ağırılıyor.

216. (16838.)

Télén bélen sıyla, aldına ikmek küy.

Dilin ile ikram et, önüne ekmek koy.

217. (16839.)

Temé tügel, yemé.

Tadı değil, yemek.

218. (16840.)

Tuk kınaknı sıylıysı ansat.

Tok misafiri ağırlamak zordur.

219. (16842.)

Utır una, aa oymak, ipi yok!

Oturan misafir yemee krep-. ekmek yok!

220. (16843.)

Üz  cimes, k ş ge birmes.

Kendi yemez, bakasına vermez.

221. (16844.)

Üz m tuk, una tuk.

Ben tokum, misafir tok.

222. (16846.)

Üre – unaına k re.

Çorba - misafirine g re.

223. (16848.)

Hel ne k re sıy .

Haline g re ikram.

224. (16849.)

Hikmet k zde da bar, ulda da bar.

Hikmet sonbaharda da var, insanda da var

225. (16850.)

Huca eytép: az bulsa – citsén, küp bulsa – bétsén.

Sahibi söylüyor: azsa- yetsin çoksa- bitsin.

226. (16851.)

Hucanıñ künéli bulsa, tekeden söt çığarır.

Ev sahibinin gönlü olsa tekeden süt çıkarır.

227. (16852.)

Çey kirek, çey yanına mey kirek.

Çay gerek, çay yanına yağ gerek.

228. (16853.)

Eç şurpasın, koyma turtasın.

İç çorbasını, verme pastasını.

229. (16854.)

Yarım alma – künél alma.

Yarım elma- gönül alma.

230. (16855.)

Yağşı aşıñ bulmasa da, yağşı süziñ bulsın.

Güzel yemeğin olmasa da güzel sözün olsun.

2.1.12. KUNAĞTA UTIRU – YATU EDEBİ (MİSAFİRLİKTE OTURMA VE YATMA ADABI)

231. (16856.)

Ahmađ kürmes, akıllı deşmes.

Ahmađ görmez, akıllı deşmez.

232. (16857.)

Aşamasañ aş gayéplé bulır,

Aldıña kilgenné sıpıru layéklı bulır.

Yemesen yemek suçlu olur,

Önüne geleni süpürmeye layık olur.

233. (16858.)

Aş kadérén bélmegen öy hucasın oyaltır.

Yemeğın kıymetini bilmeyen ev sahibini utandırır.

234. (16859.)

Avız it te rehmet eyt.

Ağız et de teşekkür et.

235. (16860.)

Aş iyesi bélen tatlı,

Tabağı bélen yahşı.

Yemek sahibi ile tatlı,

Tabağı ile güzel.

236. (16861.)

Balık bélen kúnaknı iké können arı saqlarga yaramıy, tınçıy, iméş.

Balık ile misafiri iki günden fazla saklama kokarmış.

237. (16863.)

Gayép itmegéz indé, monısın aşap bétére almadım.

Ayıp etmeyiz şimdi, bunu yiyip bitiremedim.

238. (16864.)

Evüliya kúnak öy iyesén sıylar.

Ermış misafir ev sahibini ödüllendirir.

239. (16865.)

Edeplélék bilgésé – iyélip selam birgené;

Yakın itü bilgésé – kiçéktérmi kilgené.

Edep işareti- eğilip selam vermektir;

Yakınlık işareti- geleni geciktirmemektir.

240. (16866.)

Edepséz kúnak – segat'siz.

Edepsiz misafir- saatsizdir.

241. (16867.)

İdélge kirseñ yarına çamalap yöz,

Kéşé öyéne kirseñ, gadetene küre bul.

İdil'e girerersen kıyıya yakın yüz,

Birinin evine girersen (onların) adetine göre ol.

242. (16868.)

İşék aççaçtın, türge uzma.

Kapıyı açtıysan, durma.

243. (16869.)

İşék açık bulsa da, röhsetséz kirme.

Kapı açık olsa da izinsiz girme.

244. (16871.)

İşekten kérip, tür minéké dime.

Kapıdan girip benim deme.

245. (16873.)

Kelemnén eüvel selam kirek.

Sözden önce selam gerek.

246. (16874.)

Қоымақ bulғаç, іpi soramıym!

Krep bulunca ekmek soramıyorum!

247. (16875.)

Қунақ bulsañ, cıynak bul.

Misafir olursan derli toplu ol.

248. (16876.)

ꞤunaꞤ bulsañ, ꞤurꞤaꞤ bul.

Misafir olursan korkak ol.

249. (16877.)

ꞤunaꞤ bulsañ, ꞤurꞤaꞤ bul,

Atın – tuniñ say bulır.

Misafirsen korkak ol,

Atın diñç olur.

250. (16878.)

ꞤunaꞤ bulsañ, tıynak bul.

Misafir olursan mütevazı ol.

(16879.)

ꞤunaꞤka barsañ aç ta barma, tuk ta barma.

Misafirliğe gidersen aç da gitme, tok da gitme.

252. (16881)

ꞤunaꞤ kadéré öç kön, öç können arı torsa, çébén tizekli, iméş.

Misafir kıymeti üç gün, üç günden fazla dursa, karasinek öldürürmüş.

253. (16883.)

ꞤunaꞤnın kilgen köné- altın, ikénçé köné- kömés, öçénçé köné- bakır, dürténçé köné-
kaytır, kaytmasa, köl- kümérge kala.

*Misafirin geldiği günü altın, ikinci günü gümüş, üçüncü günü bakır, dördüncü günü
döner dönmezse kül kömüre kalır.*

254. (16884.) unanıń k n -   ,

Annan artsa, ucaga k  .

Misafirin g n    ,

Ondan sonra ev sahibine g  .

255. (16885.)

unanıń k n l  ni ek bit: bi  k n de yatır, un k n de yatır.

Misafirin g nl  nasıl ki: be  g n de yatır on g n de yatır.

256. (16886.)

una   m t itken n a amas, aldına uyғанın a ar.

Misafir umduğunu yiyemez,  n ine konulanı yer.

257. (16887.) una  -    k nge una ,

   k nnen arı- muyna .

Misafir    g ne misafir

   g nden sonra y k (olur).

258. (16888.)

una ta a aған b len tuk bulmassın.

Misafirde yediğin ile doyamazsın.

259. (16889.)

una ta a aған  yge citmes.

Misafirde yenilen eve yetmez.

260. (16890.)

ᲕunaᲕta yatıp it Ვunmas.

Misafırde yatıp et konmaz.

261. (16892.)

ᲕunaᲕta küp utırᲑaç, kadér kite.

Misafırde çok oturanın kıymeti gider.

262. (16893.)

ᲕunaᲕ töşmegén öynén tübesé işélsén,

Kiç kilép irtén kitmegen ᲕunaᲕnın çençüé çıᲑsın .

Misafır gelmeyen evin çatısı kapansın,

AᲑşam gelip gitmeyen misafırın sancısı çıᲑsın.

263. (16894.)

ᲕunaᲕ yalgız aşamas.

Misafır yalnız yiyemez.

264. (16895.)

Oyalçan ᲕunaᲕ aç Ვalır.

Utangaç misafır aç kalır.

265. (16896.)

Oyatılçı ᲕunaᲕ ipi bétkende kilér.

Onur misafiri ekmek bitince gelir.

266. (16897.)

Oyat öleşé tabada kalır.

(Yemeğın) Utanılacak bölümü tavada kalır.

267. (16898.)

Oyatsız kınak oyatın aşar.

Utanmaz misafir utananın (yemeğini) yer.

268. (16899.)

Oyatsız kınak hucadan elék aşka kılın ozatır.

Utanmaz misafir ev sahibinden önce yemeğe elini uzatır.

269. (16900.)

Öçke kitse, köçke kite.

Üçe giderse güce gider.

270. (16901.)

Öç kön kınak,

Dürténçé kön yolın ak.

Üç gün misafir,

Dördüncü gün yolun ak.

271. (16903.)

Santıy kınak yort hucasın sıyga kıstar.

Sayılı misafir ev sahibine ikram eder.

272. (16904.)

Sıyłağanda su eç.

Ağırlandığında su iç.

273. (16906.)

Toz bélen sudan başka nersené sorap alma.

Tuz ile sudan başka bir şey sorup alma.

274. (16907.)

Üz kadérén bilmegen kéşé ınaқта kadéré bétkençé utırır.

Kendi kıymetini bilmeyen kişi misafırde kıymeti bitene kadar oturur.

275. (16908.)

Üz kadérén bilmes ınaқ öy ıucasın oyaltır.

Kendi kıymetini bilmeyen misafir ev sahibini ayıplar.

276. (16909.)

Hucadan elék aşka kul suzma .

Ev sahibinden önce yemeğe dokunma.

277. (16911.)

Yoğarıda urıp barda tüben utırma.

Yukarıda yer varsa alçak oturma.

2.1.13. KUNAĞCI SIYLA EDEBE (MİSAFİR AĞIRLAMA ADABI)

278. (16913.)

Asulı kazan, pişülé aş.

Asılı kazan pişen yemek.

279. (16914.)

Açık yöz – sıy östéne sıy.

Güler yüz- ikram üstüne ikram.

280. (16915.)

Açık çıray, kaynar çey – bér tabın kınağ üzdırgan.

Gülen yüz kaynayan çay- bir sofrâ misafir ağırlarmış.

281. (16916.)

Aş iyesi belen tatlı.

Yemek sahibi ile tatlı.

282. (16922.) Kınağına küre kadéré,

Ülégéne küre kabéré.

Misafire göre kıymeti,

Ölüsüne göre kabiri.

283. (16923.)

Kınağına küre hörmeté.

Misafire göre hürmeti (değişir).

284. (16924.)

Ḳunağın söymegen balasın kıynar ye iden sébérér.

Misafirini sevmeyen çocuğunu döver ya da zemini (yeri) süpürür.

285. (16926.)

Ḳunağ bér kilgende, bér kitkende,

Urtasında niçek te yarıy.

Misafir bir geldiğinde bir gittiğinde,

Ortasında nasıl da iyidir.

286. (16928.)

Ḳunağ bulıp kürmegen ḳunağ köyli bilmes.

Misafir olup ağırlanmayacak (kişi) misafir ağırlayamaz.

287. (16929.)

Ḳunağḳa << aşamıysınmı>> digençé, << aşama>> digen.

Misafire yemiyor musun demek, yeme anlamına gelir.

288. (16930.)

Ḳunağḳa aşıñ birme, ḳaşıñ bir.

Misafire yemeğini verme, karşıla.

289. (16931.)

ᲕunaᲕᲕa ni birséñ, Ბunı aşıy.

Misafire ne verilirse onu yer.

290. (16933.)

ᲕunaᲕᲕa sıy Ვezérlé,

TiyéşénᲕe kadérle.

Misafire ikram hazırla,

Gereğince kıymetli.

291. (16934.)

ᲕunaᲕ Ვuydan da yovaş.

Misafır koyundan da sessiz.

292. (16935.)

ᲕunaᲕnıñ kūnélén kilgende – bér tap, kitkende – bér tap.

Misafirin geldiğinde bir puan, gittiğinde bir puan.

293. (16936.)

ᲕunaᲕ soramıy taptıra.

Misafır soramıyor istiyor.

294. (16937.)

ᲕunaᲕ sorap aşamıy.

Misafır sorup yiyemez.

295. (16939.)

Ვunak sıy soramıy, ikmek aşamıy.

Misafır ikram soramıyor, ekmek yiyemiyor.

296. (16940.)

Ვunak << tuymadım>> dimes, <<sıymadı>> diyer.

Misafır doymadım demez, ikram edilmedi der.

297. (16943.)

Ვunak çağırsañ, öç şartın onıtma: doşmanı yanına uturtma, agü bélen sıylama, törmege yapma.

Misafır çağırsan üç şartını unutma: düşmanın yanına oturtma, zehir ile ağırlama, zindana atma.

298. (16944.)

Ვunak çınayak küzéne kıramıy, huca küzéne kıarıy.

Misafır bardağın gözüne bakmaz, ev sahibinin gözüne bakar.

299. (16946.) Ვunak yalgız aşamas,

Üzémnén de kıarım aç.

Misafır yalnız yiyemez,

Kendi karnım da aç (ev sahibi der).

300. (16947.)

Kızık kıunaknı sıylarğa yahşı.

İlginç misafiri ağırlamak güzel.

301. (16948.)

Mal – kıy bélen,

Ꞑunak - sıy bélen.

Ev hayvanı çöp otlá,

Misafir ikramla.

302. (16951.)

(ꞐunakꞐa) sorap birgençé, suğıp bir!

Misafire sormadan vereceğine vurup ver.

303. (16952.) Tanımağannı sıylamıylar,

Cik kürgenné maꞓtamıylar.

Tanımadıklarına saygı duymazlar,

Görmediklerini övmeyler.

304. (16953.)

Tanımas tanımasnı sıylamas.

Yabancı yabancıyı ağırlamaz.

305. (16954.)

Töyérlésén yaratsañ, monda bér tabak!

Çeşitlisini seviyorsan bunda bir tabak!

306. (16955.)

Hezinede barı b len!

Hazinede gelmek ile!

307. (16956.) Huca k    s yl ,

     k    s n .

Ev sahibi ki iyi a  rlar,

Misaf r ki i ele tirir.

308. (16957.)

Huca k        bulsa,           s ymas.

Ev sahibi g        olursa misaf r eve s  maz.

309. (16958.) Huca        segat',

     kit       .

Ev sahibinin saate bakması,

Misaf rin gitmesine sebeptir.

310. (16960.)

Hucas  tars nsa,        tart n r.

Ev sahibi korkarsa misaf ri korkar.

311. (16962.)

Etke <<    >> dime,          tiye.

K        ucuz deme misaf rin diye.

2.1.14. KİSTAU- KİSTAU, NAZLANU (İSRAR ETMEK, İSRAR ETTİRMEK, NAZLANMAK)

312. (16966.)

Aşāğan abızın aşamas abız beyli.

Yemek yiyen āğız yemeyen āğza bağı.

313. (16967.)

Aşāğız, kınaklar, aşāğız,

Kartım, sin de aş; Kınaklar aşası da kitesé,

Kartım bēlen gōmēr itesé.

Yeyin misafirler yeyin,

İhtiyarım sen de ye; Misafirler yese de gitse,

İhtiyarım ile ömür etse.

314. (16968.)

<<Aşamıym,aşamıym>> digen altmış kıymak aşāğan.

Yemiyorum, yemiyorum diyen altmış krep yer.

315. (16969.)

Kapkala, hezret, kapkala, céz kitkeç bēz anı barıber bozayūğa salabız!

Kapa çeneni efendi, kapa çeneni siz gidince biz onunla beraber batacağız.

316. (16970.)

Kınak aldına aş uy,

İké ulın buş uy.

Misafirin önüne yemek koy,

İki elini serbest bırak.

317. (16972.)

ıstamak bar, köçlemek yok.

Sıkıntı var güç yok.

318. (16973.)

Nazlı unak kadérlé bula.

Nazlı misafir kıymetli olur.

319. (16975.)

Tu unaknı ıstayu ciél.

Tok misafiri engellemek kolay.

320. (16977.)

Herbér sıya ıstau bar.

Her ikramın sınırı var.

321. (16978.)

Eç şurpasın,

Niden urasın.

İç çorbanı,

Neden korkuyorsun.

**2.1.15. KUNAĞNI RİYADAN ÇAKIRU, RİYADAN SIYLAU, KİSTAU HEM
SARAN HUCALAR (MİSAFİRİ RİYADAN DAVET ETMEK, RİYADAN
AĞIRLAMAK, ISRAR ETMEK VE CİMRİ EV SAHİPLERİ)**

322. (16981.)

Aşa, künak, aş, kaysı temlé- katıgın aş.

Ye misafir ye, hepsi tatlı- hepsini ye

323. (16982.)

Aşa, hezret, aş, üz kazın kébék kürép aş!

Ye efendi ye, kendi kazın gibi görüp ye!

324. (16983.)

Bar bulsañ başıñ sıylı,

Yok bulsañ, başıñ sıymıy.

Var olsan başın kıymetli, Yok olsan başın sığmaz.

325. (16985.)

Birér kéşém kilgende, biş kaynıyduz kazanım;

Birmes kéşém kilgende, küp kaynıyduz kazanım.

Veren kişi geldiğinde beş kaynıyduz kazanım,

Vermeyen kişi geldiğinde çok kaynıyduz kazanım.

326. (16986.)

Birmesnéñ aşı péşmes,

Péşse de, çüméçke çıkmas.

Vermeyenin yemeği pişmez,

Pişse de kepçesi çıkmaz.

327. (16988.)

İt bulmasa, tozın aşā, digen, di, béreü.

Et olmazsa tuzu ye, diyen birisi.

328. (16989.)

Kér bélen kér, utır bélen utırnıñ arası bar, min üzém bélem.

Gir ile gir, otur ile oturun arasında fark var, ben biliyorum.

329. (16990.)

Kilgen kése kiterge dip işék barın totқаç, utır, dip kısta.

Gelen kişi gideceğim deyip kapı kolunu tuttuğunda otur, der sıkılır.

330. (16991.)

Kilgenéñ aldınnan, kitkenéñ artınnan sıypa.

Gelenden önce gidenden sonra sil.

331. (16992.)

Kilégéz bézge, samavır kıuyarbız,

Séz kilgeç, kıuyarbız, séz kitkeç, eçerbéz,

Bize gelin semaver koyarız.

Siz gelince koyarız siz gidince içeriz.

332. (16993.)

Kilse- kınak, kitse- erak.

Gelse- misafir gitse – uzak.

333. (16994.)

Kilse- öy buş,

Kilmese- tağın huş.

Gelse ev boş,

Gelmese daha hoş.

334. (16995.)

Kitem, diğec, samavır kuymıylar.

Gideyim deyince semaver koymuyorlar.

335. (16996.)

Kaysın yaratsan, katığın aş.

Hangisini seviyorsan hepsini ye.

336. (16999.)

Kınak késésenen totkanda, yomart bulası avır tğél.

Misafir kesesini tuttuğunda, cömert olması zor değil.

337. (17001.)

unaknı ozattık, ind  aşarğa utırıyık!

Misafire eşlik ettik şimdi yemeğe oturuyoruz!.

338. (17004.)

Min t    ,              .

Benim de il, senin ayıbın.

339. (17005.)

Saran bay a t      , yomart     a t  .

Fakir zengin olunca, c  mert fakir olur.

340. (17007.)

Sizge p   megen bizge de t     .

Size pi meyen bize de d     .

341. (17008.)

T    n b    n sıyla,

Aldına ikmek      .

Dilin ile ikram et,

       ekmek koyma.

342. (17009.)

T              a        n bor    .

D      misafire kavrulmu   bezelye (ikram edilir).

343. (17010.)

Tıçkan kergen- çıkkın bulmasın.

Fare giren çıkan olmasın.

344. (17011.)

Ul kerdé işekten,

Min çıktım tişekten.

O girdi kapıdan,

Ben çıktım delikten.

345. (17012.)

Üz türden, utır işék töbénen!

Kendi başına otur kapı yanında!

346. (17013.)

Üzé tuygaç, ipteşéne:

-sinén aşıysın kilmi idémé?

Kendi doyunca arkadaşına:

-senin yiyesin gelmiyor mu?

347. (17014.) Hucası ihlamıy,

Samavırı çıclamıy.

Ev sahibi ağlamıyor,

Semaveri fokurdamıyor.

**2.1.16. KARA-KARŞI SIYLAŞU, KADER- HÖRMET KAYTARIŞU
(KARŞILIKLI ZİYARET, KARŞILIKLI İKRAM, SAYGIDA BULUNMAK VE
İKRAM ETMEK)**

348. (17017.)

Aşka – aş, taşka- taş.

Yemeğe -yemek taşa- taş.

349. (17018.)

Başta sıyłağan sonınnan üze sıylanğan.

Başta ağırlayan sonunda kendi ağırlanır.

350. (17019.)

Béreünêñ oçasın aşasañ üzennêñ tüşêñne ezérle.

Birinin butunu yersen kendi döşünü hazırla.

351. (17021.)

Bügén – minde, irtege- sinde,

Bügén- sinde, irtege- minde.

Bugün bende yarın sende,

Bugün sende yarın bende.

352. (17023.)

Bér kön sıyłağanğa kırık kön selam.

Bir gün ağırlanınca kırık gün selam (verilir).

353. (17024.)

Dörésé- bér min kil, bér sin kil, bulırğa tiyêş.

Doğrusu - bir ben geleyim bir sen gel.

354. (17026.)

İr lokması ir qorsağında qalmas.

Er lokması er kursağında kalmaz.

355. (17027.)

İr sıyłağan işekte utırmas.

Er ağırlandığı kapıda oturmaz.

356. (17029.)

Kêşéné hõrmetleseñ, hõrmet kûrésén.

Hürmet gösterirsen, hürmet görürsün.

357. (17030.)

Kêşé öyende ürdek aşasañ, üz öyende qazıñnın qanatın totıp tor.

Birinin evinde ördek yersen kendi evinde kazının kanadını tutup dur.

358. (17032.)

Qunaq aşı qara- qarşı.

Misafir yemeği karşılıklı.

359. (17033.)

Qunaqqa barmıysıñ, qunaq çaķıra barasın.

Misafire gitmiyorsan misafir çağırma.

360. (17034.)

Ğunakğa barsañ ızan astılık utıñınnı cıya ızayt.

Misafirliğe gidersen yakacak odununu getir.

361. (17035.)

Ğunakğa barsan ızanıñnı yo's ızit.

Misafire gidersen ızanınnı yıka git.

362. (17038.)

Ni kürseñ de térélekte,

Sıyłaşķan yahşı bérlekte.

Ne görsen sađlıkta,

Sevilen güzel birlikte.

363. (17039.)

Sizde péşmegen bizde de köymes.

Sizde pişmeyen bizde de olmaz.

364. (17041.)

Sıyğa ızarşı sıy.

İkrama ızarşı ikram.

365. (17042.)

Sıyğa- sıy, sırağa- bal.

İkrama ikram sıra için bal.

366. (17043.)

Sıy- iké baştan.

İkram iki baştan.

367. (17044.)

Sıyłağannı sıyla,

Atan kolu tögéldér; Sıylamağannı sıylama,

Peygamber ulı tögéldér.

Ağırlayanı ağırla,

Babanın kölesi değildir; Ağırlamayanı ağırlama,

Peygamber oğlu değildir.

368. (17045.)

Sıylağan – sıylağan.

Ağırlayan – ağırlanır.

369. (17046.)

Sıylasañ, sıy kürérséñ.

Hürmet edersen hürmet görürsün.

370. (17048.)

Sıylaşkannıñ suyış eç.

Sevilenin suyunu iç.

371. (17049.)

Sıyлашу iké kёşёge bérdey.

Sevilmek iki kişiyе birdir.

372. (17050.)

Téréde sıyлаşмаған үlgende elaşmas.

Sağlıklyken sevilmeуen öldüğünde ağlanmaz.

373. (17051.)

Tuygan öyge tugız kön selam.

Doyduğun eve dokuz gün selam (verilir).

374. (17052.)

Üzén aş қуysañ aş қуyalar, таş қуysañ, таş қуyalar.

Kendin yemek koyarsan yemek koyarlar, таş koyarsan таş koyarlar.

375. (17054.)

Ürdek bélen sıyлағанını қаз bélen sıyла.

Ördek ile ağırlayanı kaz ile ağıрla.

376. (17055.)

Hörmet itken hörmet күre.

Hürmet eden hürmet görür.

377. (17056.)

Herkém sıyłağanın olı.

Herkes aırlandıının kuludur.

378. (17057.)

Üzén sıy birseñ- sıy birmeseñ, kéşé öyénde ulıñ tıy.

Kendin ikram vermezsen başkasının evinde elini uzatma.

379. (17059.)

Et te aşatanına oyrı bolan.

Köpek de besleyenine kuyruk verir.

2.1.17. AŞ ADEREN BELMEYÜ, AŞAART UYO (YEMEĞİN KIYMETİNİ BİLMEMEK, YEMEĞE/DAVETE SIRT ÇEVİRMEK)

380. (17061.)

Aldıña taba uydım, ulıña pıa birdém.

Önüne tabak koydum, eline bıak verdim.

381. (17062.)

At adérén bélmesen, ceyeyülék birsen cezannı;

Aş adérén bélmesen, alık bérsen cezannı.

Atın kıymetini bilmezsen yaya olmak versin cezanı;

Yemeğin kıymetini bilmezsen alık versin cezanı.

382. (17063.)

Aşağanda- esselam, aş sıy bétkeç- yok selam.

Yemek yerken selam yemek bitince –yok selam.

383. (17065.)

Aşağan tabağıña tökérme.

Yediğın tabağa tükürme.

384. (17066.)

Aş atқаға taş atma.

Yemek atana taş atma.

385. (17068.) Aş қадэрэн ач бэлэр,

Tun қадэрэн yalaңaç бэлэр.

Yemeğın kıymetini ач bilir,

Kıyafetin kıymetini çıplak bilir.

386. (17069.)

Aş қадэрэн бэлген fekıyr’ bulmas.

Yemek kıymetini bilen fakir olmaz.

387. (17071.)

Aş – sunı hurlama.

Yemekleri horlama.

388. (17072.) Aş hurlama, қостırır,

İr Һurlama, postırır.

Yemeği hor görme kusturur;

Kocanı horlama, hakaret eder.

389. (17075.)

Eüvél aşar aşıñnı,

Soñınnan aşar başıñnı.

Evvel yer yemeğini,

Sonradan yer başını.

390. (17076.)

İkmek –toz atlatmıy.

Ekmek -tuz dayanmaz.

400. (17077.)

İkmek – toz Һaқın bélmegен etten yaman.

Ekmek ve tuzun hakkını bilmeyen köpekten kötü.

401. (17078.)

İrge birseñ aşıñnı, ırlar sıylar başıñnı,

Etke birseñ aşıñnı, etler ciyer başıñnı.

Adama versen yemeğini adamlar ikram eder başını

Köpeğe versen yemeğini, köpekler uzatır başını.

402. (17079.)

Qadér bélmegenge qoyé suı da erem.

Kıymet bilmeyene kuyu suyu da haram.

403. (17081.)

Nig'metke şökér it.

Nimete şükür et.

404. (17083.)

Sıyłağanda –maqtar,

Sıyén bétkeç –taptar.

Saygı duyduğunda över,

Saygı bitince döver.

405. (17084.)

Sıyé suğan başı bulsa da kölme, sıynıñ hörmet haqı bar.

İkramı soğan olsa da gülme, onun hürmet hakkı var.

406. (17085.)

Sıyłağanrı sıér bélmes.

Saygı gördüğünü sığır bilmez.

407. (17086.)

Toz aşagan cirde toz sabıtın vatıp kitme.

Tuz yediğın yerde tuz bırakıp gitme.

408. (17088.)

Tökérseñ aşıña,

Ut çıkar karşıña.

Tükürsen yemeğine

Ateş çıkar karşına.

409. (17089.)

Ul da yahşı, bu da yahşı,

Aşğan çaқта bar da yahşı.

O da güzel bu da güzel,

Yemek yerken her şey güzel.

410. (17090.)

Şökér kılsañ miña, tağın birim siña,

Şökér kılmasañ miña niyémné birmi siña?

Şükür edersen bana, daha fazlasını veririm sana,

Teşekkür etmezsen bana ne vereyim sana?

411. (17091.)

Elékké ikmek –toz onıtıla.

Eski ekmek tuz unutulur.

412. (17092.)

Yaman kéşé yahşı hörmetné sanlamıy.

Kötü kişi güzel hürmete saygı duymuyor

2.1.18. YAHŞI HEM YAMAN KUNAK, YAMANNI SIY BELEN CİNÜ, YAMAN HUCALAR (İYİ VE KÖTÜ MİSAFİR, KÖTÜYE İKRAM VE MAHÇUP ETMEK, KÖTÜ MİSAFİRLER)

413. (17094).

Bér kunak kilér öyge beyrem itkendey,

Bér kunak kilér küzge tayak törtkendey.

Bir misafir gelir evde bayram ettirir,

Bir misafir gelir göze sopa saplamış gibi olur.

414. (17095.)

Edepséz hıcağa kunak bulıp kilme.

Edepsiz ev sahibine misafir olup gitme.

415. (17097.)

Küsek bélen kizengençé kaşık bélen kizen.

Sopa ile yeltenmektense kaşık ile yelten.

416. (17098.)

Kotlı kunak kilgende iyesé tayar.

Kutlu misafir geldiğinde ev sahibi doyar.

417. (17100.) Kulu k    kaşığında,

K    k    hatında.

Eli adamın kaşığında,

G    ki inin karısında.

418. (17101.)

Kunak yaman bulsa, hucası artta a ar,

Hucası yaman bulsa, kunagı  itte a ar.

Misafir k    olsa ev sahibi arkasından yer,

Ev sahibi k    olsa misafir dı arıda yer.

419. (17102.)

Kızgancık n  a ı karın avırttırır.

Acı kabağın yemeğ  karın ağrıtır.

420. (17104.)

Sin yamanga –a  b len,

Ul si a –ta  b len!

Sen k   ye yemek ile

O sana ta  ile!

421. (17105.)

Su birmegenge s t bir.

Su vermeyene s t ver.

422. (17106.)

Sıyérğa su kürsetme, sömsézge sıy kürsetme.

Sığıra su gösterme, şişmana ikram gösterme.

423. (17108.)

Taş bélen atkanga aş bélen at.

Taş ile atana yemek ile at.

424. (17110.)

Üzén edem bulsañ, béznén öyde aş ezér,

Üzén yaman bulsañ, béznén öyde taş ezér.

Kendi adam olsan bizim evde aş hazır

Kendin kötü olsan bizim evde taş hazır.

425. (17111.)

Etém kébék kınak, ana tağın koymak.

Köpeğim gibi misafır, ona yine de krep (verilir).

426. (17112.)

Yaman –aşka yahşı –uringa.

Kötü -yemeğe güzel- yere.

427. (17113.)

Yaman edemge yahşı hörmet yaraşmas.

Kötü adama iyi hürmet yakışmaz.

428. (17114.)

Yaman kınak –can talavı

Kötü misafir can hırsızı.

429. (17116.)

Yaman iteñe kile, yaşı niyetene kile.

Kötü etine gelir iyi niyetine gelir.

430. (17117.)

Yamannı aşka çağırırsan çağır, eşke çağırma.

Kötüyü yemeğe çağırırsan çağır, işe çağırma.

431. (17118.)

Yamannın aşu aru bulır.

Kötünün yemeği sağlıklı olur.

432. (17119.)

Yamannın birgen aşu borununnan çıkar.

Kötünün verdiği yemek burnundan çıkar.

433. (17122.)

Yamannı sıylap rehmet kötme.

Kötüye hürmet edip teşekkür bekleme.

434. (17123.)

Yaman öynén ҡunağı baş bulır.

Kötü evin misafiri ilk olur.

435. (17124.)

Yaman üz öyéne üzé ҡunaқ.

Kötü kendi evine kendi misafir.

436. (17125.)

Yaman yaқının sıylamas.

Kötü yaқınını ağırlamaz.

437. (17126.)

Yarlı öynéñ buydağı biler,

Yaman öynéñ ҡunağı biler.

Fakir evin evlenmeyen erkeğı bilir.

Kötü evin misafiri bilir.

2.1.19. KÜÇTENEÇ HEM ҠUNAҚ БҮЛЕГЕ (HEDİYE VE MİSAFİR HEDİYESİ)

438. (17127.)

Aş birseñ, yırakқа bir, ni kürenén eyte barıp.

Yemek verirsen uzağa ver, ne gördüğünü eve varıp (anlatsın).

439. (17128.)

Bézge una kilmi,

Kilse, kite blmi,

Küçteneçn birmi.

Bize misafir gelmiyor,

Gelirse gitmek bilmiyor,

Odasını vermiyor.

440. (17129.)

Büleg kıybat tgl, yaratuyı kıybat.

Hediye kıymetli değil, sevmek kıymetli.

441.(17134.)

unaęı – mia,

Büleg – sia.

Misafiri bana,

Hediyesi sana.

442. (17135.)

unanın altının alma, alkıın al.

Misafirin altınını alma, alkıını al.

443. (17136.)

Üzm – una, süzm –bülek.

Kendim – misafirim sözüüm- hediye dir.

444. (17137.)

Üz küçteneçén aşagan gomérlé bulır.

Kendi yemeğini yiyen ömürlü olur.

**2.1.20. TÖRTEP AŞATU, HURLAP SIYLAU, İKENÇE KİLMESLEK İTEP
ÇİBERÜ (İĞNELEYEREK YEDİRMEK, AZARLAYARAK AĞIRLAMAK, BİR
KEZ DAHA GELMEYECEK ŞEKİLDE GÖNDERMEK)**

445. (17139.)

Aşağaını aş it, taş itme!

Yediğini ye, taş etme!

446. (17141.)

Aşatkaını kiré kıstırımıylar.

Yediğini geri kusturmuyorlar.

447. (17149.)

Kaşığı bélen sıy bire, sabı bélen küzéñné tişe.

Kaşığı ile ikram verir sapı ile gözünü deşer.

448. (17153.)

Nige kitmiséñ, utır elé.

Neden gidip oturmuyorsun

**2.1.21. KUNAQTAN KAYTIP KİTÜ, OZATU, HEM TÖRLEÇE REHMETLEŞÜ
(MİSAFİRLİKTE AYRILMAK, UĞURLAMAK VE ÇEŞİTLİ
ŞÜKRANLARDA BULUNMAK)**

449. (17157.)

Ansız kınaq hucasını kitmiçe aptıratır.

Onsuz misafir ev sahibini gitmeden şaşırtır.

450. (17158.)

Aşım az buldı,

Başım taz buldı.

Yemeğim az oldu

Başım kel oldu.

451. (17159.)

Aşın kaytsın aşıña,

Bereket yaysın başıña.

Yemeğin dönsün yemeğine,

Bereket yağsın başına.

452. (17162.) Bélen kınaq vakıtında kiter,

Bélmegené kitmi hur iter.

Bilen misafir zamanında gider;

Bilmeyen gitmez rezil olur.

453. (17165.)

Vakıtında kitü hervakit yahşı.

Vaktinde gitmek her zaman güzel.

454. (17167.)

Edeplé kınak kiter vakıtın üzé bélér.

Edepli misafir gideceği zamanı kendi bilir.

455. (17172.)

Kilgennéñ kitesé bar.

Gelenin gidesi var.

456. (17175.)

Kil demek –bar, kit demek –yok.

Gel demek – var, git demek yok.

457. (17178.)

Kilmek –sönnet, kitmek –farız.

Gelmek- sünnet , gitmek farz.

458. (17180.)

Kilseñ, yözénné kürset, kitseñ, arkannı kürset.

Gelirsen yüzünü göster, gidersen arkayı göster.

459. (17182.)

Kilüv –sézden, kitü – bézden.

Gelmek- sizden gitmek- bizden.

460. (17183.)

Kitken bélen kilgen bér bulmas.

Gelen ile giden bir olmaz.

461. (17188.)

Ḳunaḵ tuymasa da, rehmet eytér.

Misafîr doymasa da teşekkür eder.

462. (17192.)

Ḳunaḵnın kilüvé –üzénnen, kitüé –ḥucadan.

Misafîrin gelmesi kendisinden, gitmesi ev sahibinden.

463. (17195.)

Öyéne ḵaytḵannıñ oyatı bulmas.

Evine dönenin utanması olmaz.

SONUÇ

Atasözleri, geçmişten bugüne ulaşan önemli kültür mirasımızdır. Misafirperverlik, Türk kültüründe erdemli bir davranış ve ibadet olarak kabul edilir. Türklerin önemli değerlerden biri misafirperverliktir. Gelen misafire çeşitli ikramlarda bulunulur.

Kazan Tatar sözlü edebiyatının ve kültürel geçmişinin güçlü olması atasözlerinin de derin anlamlar içermesine katkı sağlamıştır. Çalışmada atasözlerinden yola çıkarak Kazan Tatarlarındaki misafir kültürünün yeri ve önemi tespit edilmeye çalışılmıştır. Kazan Tatarlarının “Misafir ve İkram” konulu atasözleri 21 başlık altında incelenmiştir. İncelenen 463 atasözüne bakıldığında Kazan Tatar Türkçesinin sözlü edebiyatının uzun bir geçmişe sahip olduğu ve atasözlerinin anlam derinlikleri açıkça görülür.

Kazan Tatar Türkçesinde ve Türkiye Türkçesinde çok sayıda ortak atasözleri bulunmaktadır. Kazan Tatarları ile Türkiye Türklerinin kültürleri arasındaki benzerlik, misafir konulu atasözlerinde açıkça görülmektedir. Kazan Tatarlarının kültür mirası olan misafirlik konulu bu atasözleri incelendiğinde Türkiye Türkçesi ile Kazan Tatar Türkçesinde ortak kullanılan atasözleri tespit edilmiştir. Bu atasözlerinden bazıları şunlardır: *Ğunağ behété bélen kile. (Misafir bahtı ile gelir.) Ğunağ kilse, rızığı bélen. (Misafir gelirse rızkı ile (gelir). Ğunağ ömét itkenén aşamas, aldına kıuyğanın aşar. (Misafir umduğunu yiyemez, önüne konulanı yer.) Ğunağ un rızık bélen kilse, bérsén aşıy, tugızın ғaldıra. (Misafir on rızık ile gelse birini yer dokuzunu bırakır.) Kilgen kitkennéñ urının totmas. (Gelen gidenin yerini tutmaz.) Ğunağ ғunağnı söymes, ғucası bérsén de söymes. (Misafir misafiri sevmez ev sahibi hiçbirini sevmez.)*

Atasözleri incelendiğinde muhteva olarak Türkiye Türkçesine benzeyen atasözleri görülür: *Aşnıñ bereketé kınak bélen. (Yemeğin bereketi misafir ile (gelir).) Aşagan tabağıña tökérme. (Yediğin tabağa tükürme.) Hucanıñ künéli bulsa, tekeden söt çıkarır. (Ev sahibinin gönlü olsa tekeden süt çıkarır.) Kınak - öç könge kınak, Öç können arımuynak. (Misafir üç güne misafir, Üç günden sonra yük (olur).)*

Kazan Tatar atasözlerinde sıkça üç sayısının geçtiği tespit edilmiştir: *Ḳunaḵ kadéré öç kö́n, öç kö́nnen arı torsa, çébén tizekli, iméş.* (Misafir kıymeti üç gün, üç günden fazla dursa, karasinek öldürürmüş). *Ḳunaḵnıñ köné- öç, Annan artsa, hucaga köç.* Misafirin günü üç, Ondan sonra ev sahibine güç. *Kunaknın kilgen köné- altın,*

ikénçé köné- kömés, öçénçé köné- bakır, dürténçé köné- kaytır, kaytmasa, köl- kümérge kala. (Misafirin geldiği günü altın, ikinci günü gümüş, üçüncü günü bakır, dördüncü günü döner dönmezse kül kömüre kalır. Kunağ - öç könge kunağ, Öç können arı-muynağ. (Misafir üç güne misafir, Üç günden sonra yük (olur). Öçke kitse, köçke kite. (Üçe giderse güce gider.)

Çalışma konumuz olan bu atasözleri genel olarak incelendiğine dikkat çeken bir diğer konu davetli gelen misafir ile davetsiz gelen misafirin önemli ayrımıdır. Davetli misafirin kendisi önemli görülürken davetsiz misafire kıymet verilmez: *Öndelmegen kunağ ene östine uturıp, çağırılmagan kunağ çenéçkége uturıp. (Davetli misafir iğne üstüne oturacak, çağırılmayan misafir dikene oturacak). Öndevlé kunağ minderli. (Davetli misafir minderli.) Öndevlé kunağ sıysız qalmıy, öndelmegen üzene üpkelesén. (Davetli misafir ikramsız kalmaz, davet edilmeyen kendisine kızsın.) Öndevséz kunağ önemséz. (Davetsiz misafir önemsiz.) Üzé kilgen- Alla kunağı, çağırıp kilgen- bela kunağı. (Kendiliğinden gelen Allah misafiri, çağırıp gelen bela misafiri.) Üzé kilgennén haqı olı, çağırıp kilgenniñ atı olı. (Kendi gelenin hakkı büyük, çağırılarak gelenin adı ulu.) Heber itmi kilseñ, aşamıy kitterséñ. (Haber vermeden gelirsén yemek yemeden gidersin.)*

Başka bir konu ise sevilen misafir ile sevilmeyen misafir ikramı arasındaki farklılıktır. Sevilen misafirin ikramı özenerek hazırlanırken utanmaz olarak adlandırılan misafirin ikramı isteyerek ve özenerek hazırlanmamıştır: *Ersiz kunağka sıy erem. (Utanmaz misafire ikram haram. Ersiz kunağ oyat ölişin alıp aşagan. (Utanmaz misafir ayıp payını alıp yer.) Kunağına küre qoymağı. (Misafire göre krep). Kunağına küre kadéré, ülégene küre qabéré. (Misafire göre kıymeti, ölüsüne göre kabiri.)*

İncelediğimiz Kazan Tatarlarının atasözlerinde basit, birleşik, sıralı, eksilteli cümle yapısı kullanılmıştır. Atasözlerinde fiilimsilere, isim tamlamaları ve sıfat tamlamalarına yer verilmiştir: *Kunağ - hucanıñ sanduğaçı. (Misafir ev sahibinin bülbülüdür.) Öyge kérgençé, kunağ oyala, kérgenç, hucası oyala. (Eve girmeden misafir utanır, girince ev sahibi utanır.) Aşnıñ temé toz bélen, meclés yemé süz bélen. (Yemeğin tadı tuz ile, meclis yemeği söz ile.) Tatlı aşka- teti tarağan. (Tatlı yemeğe hamam böceği.) Awıl kunağı ayda – élda bir kile. (Köy misafiri ayda yılda bir gelir.*

Misafirperverlik kùltürü Türklerde asırlardır değışmeyen bir değeri olarak devam etmektedir. Kazan Tatarlarının bazı atasözleri Türkiye Türkçesinde benzer anlamlarda kullanılır. Bu durum Kazan Tatarları ve Türkiye Türkleri arasında ortak kùltür özellikleri olduğunu gösterir.

Bugün farklı siyasi sınırlar içinde yaşayan Türk topluluklarının kullandıkları atasözleri incelendiğinde aynı ve benzer atasözlerinin görülmesi aynı kaynaktan beslenmelerinden kaynaklanmaktadır. Bu çalışmada seçtiğimiz Kazan Tatar Türkçesindeki “Misafir-İkram” konulu sözleri içerik açısından incelenmiş ve Türkiye Türkçesindeki atasözleriyle anlamca birbirine benzeyen atasözleri tespit edilmiştir. Bu benzerliğin ortaya çıkmasına ortak manevi değerler vesile olmuştur.

SÖZLÜK

A

al: ön, önce

alla: Allah

aru: saf, temiz, sağlıklı

ast: alt

aş: yemek

ata: baba

avır: ağır

avır-: hastalanmak

avız it-: tadına bakmak

awıl: köy

azık: yeyip içmek için hazırlanan şeyler

B

behét: baht, şans, talih

bala: çocuk, evlat

bar: var, bir şeyin olma durumu

bar-: varmak

başka: başka, farklı, diğer

bay-: zengin

bét-: bitmek

bir-: vermek

borın: evvel

bul-: olmak

bülek: hediye, armağan

büré: kurt

bëlen: ile

bér-: vermek

béreü: birisi

bét: bit

béz: biz

C-Ç

cil: yel rüzgar

ciñél: kolay, hafif

cir: yer, mekan

çaķır-: davet etmek

çana: kızak

çeçek: çiçek

çey: çay

D

di- : söylemek

doğa: dua

doşman: düşman

E

et: köpek

eüvel: evvel, önce

eyt-: söylemek

élek:: ilk, önce, eski

G

ğadet: adet, gelenek, görenek

ğayép: suç, kusur, ayıp

ğaziz: aziz

gomér: ömür

H

ḥatın: hatun, bayan, hanım

herbér: her bir

herkém: herkes

ḥeyér: hayır, iyilik

ḥezine: hazine

hezérle-: hazırlamak

ḥoda: Allah, Tanrı

ḥörmet: hüner, ustalık

ḥuca: sahip

hurla-: hor görmek

I-İ

ırak: uzak

imgек: yeteneksiz, sakat, bakıma muhtaç

indë: şimdi

ir: er, erkek, erkek adam

irke: sevilen kimse

irten: sabah vakti, tan vakti

işék: Kapı, ev kapısı, eşik

it: köpek

iye: sahip

K

қадér: kadir kıymet değer

қапқа: kapı, cümle kapısı

қарт: yaşlı

қайда: nerede hangi yerde

қайна-: kaynamak, köpürüp, kabarmak

қайт-: geri dönmek

қızıқ: ilginç, dikkat çekici, tuhaf

кіç: akşam

кіл-: gelmek

кің: geniş

kirek: gerek, lüzüm

kiré: geri, ters

kitër-: getirmek

kol: el

köl-: gülmek

kön: gün

köt-: beklemek

ķunaķ: misafir, konuk

kunakķıl: misafirperver

ķurķaķ: korkak, ürkek, ödleķ

ķurķu: korku

ķuy-: koymak, yerleřtirmek

ķuķél: gönöl

ķüp: ķok

ķür-: görmek, bakmak

ķüre: göre

ķürset-: göstermek, ortaya ķıkarmak

ķébék: gibi, benzer

M-N

maķta-: övmek

may: yaķ

meclés: meclis

meķebbet: aşk, sevgi, sevda

min: ben

monda: burada

O-Ö

olı: ihtiyar, koca, büyük

onıt-: unutmak, hatırdan çıkarmak

oyal-: utanmak

oyat: utanç, utanma, sıkılma

öçen: için

öst: üst

öy: ev

P-R

pési: kedi

péşér-: pişirmek

rızık: rızık, azık

S

sakla-: korumak

salu: yol kenarında meydana gelen meyilli yer

san: sayı, hacim, miktar, saygı, itibar kıymet

sandugaç: bülbül

saran: cimri, hasis, tutumlu

saran: cimri, tutumlu

sarık: kuyruksuz koyun

sına-: sınamak, denemek

sıy: ikram

sıy-la-: ikram etmek, yedirmek, içirmek

sıy-laş-: ikramlaşmak

sigéz: sekiz

sin: sen

sirek: seyrak, ender, nadir

soḡ: sonra

sora-: sormak, istemek, rica etmek

sönnet: sünnet

söt: süt

söy-: sevmek

söyek: kemik

suḡan: soğan

sulḡ: soğuk

suy-: soymak, kesmek

süz: söz

süz: söz

şökér: şeker

şu: o zamiri

T

taba: tava

tabaḳ: tabak

tabın: dört kişilik sofrası, çok kişilik sofrası, ziyafet

taḡı: daha, tekrar, yine

tamaḳ: boğaz, damak, yeme arzusu

tanı-: tanımak, bilmek

tap-: bulmak

tar: dar

tarāḳan: hamam böceği, kalorifer böceği

taş: taş, kıymetli taş

taşla-: bırakmak, terk etmek, fırlatıp atmak

tayak: dayak, değnek, sopa

tem: lezzet, tat

tıçḳan: sıçan

tınıç: dinç, rahat, sakin

tiréslé: gübreli

tişék: bir şeyin delinmiş, yırtılmış tarafı

tot-: tutmak

toyak: toynak

toz: tuz

töbé: dip, derin, esas

tön: gece, kuzey

törlé: türlü, çeşit

töş: düş, rüya

töş-: düşmek, inmek

töt-: tütme

tuğız: dokuz

tuğ: tok, karnı doymuş

tul-: dolmak, kaplamak, bir yere toplanmak

tun: kürk, manto

tut-: tutmak

tuy-: doymak, iştahı bitmek, bir şeye ihtiyacı kalmamak

tuy: toy, düğün, eğlence

tübe: ev gibi yapıların tepesi

tüben: alçak, aşağı

tügél: değil

tél: dil, söz, laf, konuşma,

téş: dış

U

ulu: büyük

un: on (sayı)

urın: yer, mekan, görev, vazife

ut: ateş, ışık

utın: odun

V-Y-Z

vakıt: vakit,zaman, devir, çağ

yahşı: iyi, güzel, faydalı, namuslu, merhametli, kıymetli

yak-: yakmak, ısıtılmak

yakın: yakın, yanındaki, yandaki

yaki: veya

yalanğaç: çıplak, giyimsiz, üzerine kalın bir şey giymeyen, fakir

yaman: kötü, fena, hileci, faydasız, yaramaz

yan: yan, yan taraf, çevre, etraf

yara-: yaramak, faydalı olmak, bir iş başarabilmek

yaraş-: yaraşmak, barışmak, uygunlaşmak, ahenkli olmak

yarat-: sevmek, aşık olmak

yarlı: fakir, yoksul, sefil

yazık: yazık, suç, günah

yırac: uzak, yırak

yort: yurt, ev, vatan, devlet

yör-: yürümek

yöz yüz çehre

yuğ: bir şeyin olmama durumu

yumart: cömert, eli açık

yégét: yiğit, delikanlı, genç bekar erkek, kahraman

zar: yakınma, keder, sıkıntı

zur: büyük

KAYNAKÇA

- Aksoy, Ö., A., (1988), Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü, İnkılap Kitapevi, İstanbul.
- Çetin, Ç., (2018), “Naki İsenbet”, *Türk Dünyası Çağdaş Edebiyatları El Kitabı*, (Birinci Baskı), Orhan Söylemez, Samet Azap, Kesit Yayınları, İstanbul.
- Devlet, N., (1996). “XX. Yüzyılda Tatarlarda Millî Kimlik Sorunu”, *Belleten*, 60 (227), 191-202.
- Er, M., (2010), *Tataristanlı Yazar ve Şair Neki İsenbet*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Ankara, (Türkiye).
- Ganiyev F., vd., (1997). Tatarca Türkçe Sözlük, İnsan Yayınevi, Kazan-Moskova.
- Gıylmanov, G.,H., Hanzafarov, N., Gıyzettulin, N, (1989), Tatar Galimneri, Tataristan Kitap Neşriyatı, Kazan.
- İsenbet, N., (2010), Tatar Halık Mekal'lere, Kitap Neşriyatı, Tataristan.
- Kanlıdere, A., (2002)., “XIX. ve XX. Yüzyıllarda Kazan Tatarları”, *Türkler*, C. 20, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara.
- Öner, M., (1998), Bugünkü Kıpçak Türkçesi, TDK Yayınları, Ankara.
- Özkan, İ., “Türk Boylarının Folkloruyla İlgili Türkiye’de Yapılan Çalışmalar Üzerine” I. *Folklor Araştırma Sonuçları Sempozyumu Bildirileri*, Ankara, 21- 23 Aralık 1994, s 113–117.
- Rorlich, A., (2000), Volga Tatarları Çev.:Mehmet Süreyya Er, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Şahin, E., (1999), Yurt Konulu Tatar Cırları (Giriş-Metin-Aktarma-Dizin), TDK Yayınları, Ankara.
- Taymas, A., B., (1968), Kazan Türkçesindeki Atasözleri ve Deyimler, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Timérgalin, A.,K., (2018), Milliyet Süzlégé: Anlatmalı Süzlék,Tataristan Kitap Neşriyatı, Kazan.
- Yarullina Y., R., “Kazan Tatarlar Atasözlerinde Ailenin Önemi”, *Turkish Studies*, 2016/11, (15), ss. 677-690.

Ceylan, E., “Tatarlar ve Tatarca” *Çağdaş Türk Dili*, 1998, s.11-18.

